

: ČAS :

Znanstvena revija
„Leonove družbe“

Ljubljana : 1915

Letnik IX. Zvezek 1.

Tisk Katoliške Tiskarne.

Vsebina.

Benedikt XV. nam in vsem	1
Pravoslavna nevarnost? (Dr. Fr. Grivec)	8
Janez Svetokriški in jezuit Ségnéri. (Dr. J. Bratina)	21
Jens Johannes Jørgensen. (Alojzij Res.)	28
Germanstvo, slovanstvo in Balkan. (Dr. Fr. Grivec)	41

OBZORNIK:

Verstvo in kultura: »Nravne vrednote svetovne vojske«. Svetovna vojska in misijoni. Loisy in modernizem. — Kultura: »Sveta vojska« islama. O vzrokih svetovne vojske. »Berlin-Bagdad«. Rusija in Avstrija. — Socialna ekonomija: Gospodarstvo in vojska. — Narodno slovstvo: Dolfo Zorzut: Instoris e liendis furlanis. — Leposlovne novosti: Koledar Družbe sv. Mohorja za l. 1915. — Glasnik »Leonove družbe«: Prenovitev L. D. Delovanje odbora. Organizacija poverjeništa. Kje naj se osnujejo poverjeništa? Kdo naj bo poverjenik? Poverjenikovo delo. Tiskovine za poverjenike. Kdo naj bo član L. D.? Novi ustanovniki »Leonove družbe«.

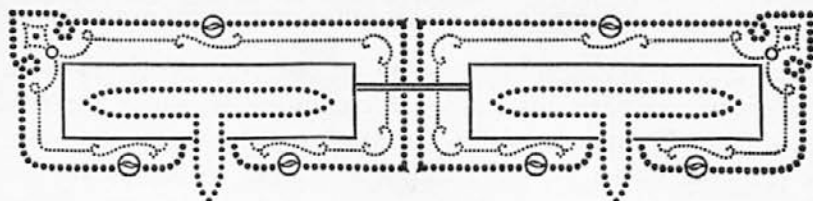

»Čas« izhaja kot dvomesečnik. List je ena izmed rednih letnih publikacij »Leonove družbe«. Letnina za »Čas« in druge redne publikacije L. D. znaša 6 K. Pošilja naj se na naslov: »Leonova družba« v Ljubljani.

Benedikt XV. nam in vsem.¹

Prve besede novega papeža so besede miru in ljubezni. Neizrečena ljubezen do vseh, pravi sam, je bilo prvo čuvstvo, ki se je z neverjetno močjo polastilo njegove duše, ko je prevzel vrhovno pastirsko službo, in misli, da je užgala to čuvstvo v njegovem srcu gotovo božja dobrot. Ljubezen do vseh, zakaj kakor je Kristus vse odrešil in ni nobenega izvzel iz odrešenja, tako, pravi, so vsi v tem ali onem oziru izročeni njegovi skrbi. Zato so njegove besede namenjene ne le nam katoličanom, temveč vsem, ki so dobre volje.

Ko se je ozrl sv. Oče z visokega vidika apostolske službe naokoli, ga je prevzela, pravi, velika žalost. Videl je povsod toliko zla. Le pogled na Cerkev ga je nekoliko potolažil. S toplimi besedami se spominja Pija X., čigar sveto življenje in neutrudno delo je rodilo za Cerkev tako bogatih sadov. Užgal se je iznova v duhovnikih verski duh, pobožnost ljudstva se je poživila, katoliška društva so se prenovila, iz pouka svetih ved je odstranjena vsaka nevarnost drznih novotarij.

Ker pa sovražnik nikdar ne preneha sejati plevela na božjo njivo, zato čaka dosti dela tudi njega, Pijevega naslednika. Zlasti na nekatere točke bo obračal posebno pozornost in skrb.

Prva je edinstvo v Cerkvi. Brez edinosti ni mogoče skupno delovanje. Zato bo predvsem pazil na to, da prepreči vsako needinost med katoličani, tako da bodo katoličani eno v mišljenju in delovanju. Sovražniki Cerkve dobro vedo, da je razdor med nami zanje zmaga, zato se toliko prizadevajo, da bi porušili našo edinstvo in prav tedaj, ko vidijo, da smo najbolj edini, zasejali med nas seme razdora, v največjo kvar za religijo. Zato poudarja Benedikt XV. ta načela: Če je Rim kaj razsodil ali obsodil, se morajo temu vsi pokorno ukloniti. Nobena privatna oseba pa

¹ Iz okrožnice »Ad beatissimi Apostolorum Principis« z dne 1. novembra 1914.

nima pravice avtoritativno razsojati ali obsojati. Dokler ni sveta Stolica ničesar razsodila, lahko vsak brani svoje mnenje, ne sme pa drugih, ki drugače mislijo, že samo radi tega sumničiti. »Če je postavna oblast kaj gotovo zaukazala — to so besede svetega Očeta —, tedaj ne bodi nikomur dovoljeno ta ukaz prezirati, češ da se njemu ne zdi tako, ampak vsak naj svoje mnenje podredi avktoriteti njega, ki je nad njim, in naj mu bo pokoren, kakor je dolžan v vesti. Pravitako pa naj se ne vede noben privatnik, bodisi v knjigah, listih ali javnih govorih, kakor da je postavljen v Cerkvi za učitelja. Vsi vedo, komu je Bog izročil cerkveno učiteljstvo: ta naj govori, kadar se mu bo zdelo prav, drugih dolžnost je pa, če izpregovori, verno poslušati in ubogati. V stvareh pa, o katerih se more brez kvari za vero ali disciplino pro in contra razpravljati, ko ni še izrekla sv. Stolica nobene sodbe, je gotovo vsakemu dopustno, da pove in brani svojo misel. Varuje naj se pa vseh rezkih izrazov, ki bi mogli hudo žaliti ljubezen do bližnjega; vsak naj svobodno brani svoje mnenje, a umerjeno; naj ne misli, da sme sumničiti druge pomanjkanja vere ali pokorščine, samo zato, ker drugače mislijo kot pa on.«

»Hočemo, naj se zdržujejo naši tudi tistih pridevkov, ki so jih nekateri zadnji čas začeli rabiti, da ločijo katoličane in katoličane (papež misli izraze kakor »integralni« katoličani i. dr.); ogibljejo naj se jih ne le kot »posvetnih novih besedi« (1. Tim. 6, 20), ki se ne strinjajo ne z resnico ne s pravico, ampak tudi, ker nastaja odtod med katoličani velika vznemirjenost in velika zmeda. Katolicizem po svojem bistvu ne dopušča ne več ne manj: ali ga kdo vsega izpoveda ali ga pa sploh ne izpoveda. Zato ni nobene potrebe, da bi dodajali izpovedi katolicizma kake pridevke, vsakemu naj bo dosti, da reče: Christianus mihi nomen, Catholicus cognomen; kristjan je moje ime, katoličan moj priimek. Le za to naj se vsak trudi, da bo tudi res to, za kar se označuje!«

Potem se obrača papež proti modernizmu.

»Sicer pa zahteva Cerkev od naših, ki se na prid vsem posvečujejo katoliški stvari, vse kaj drugega, kakor da se dolgo ustavljajo pri vprašanjih, ki so brez koristi, zahteva namreč, naj zastavijo vse moči, da obranijo vero vsakega diha zmote, sledeč njemu, ki ga je Kristus postavil za variha in tolmača resnice. Tudi danes se dobe ljudje in ne redko, ki je dejal o njih apostol, da zdravega nauka ne bodo trpeli, temveč si po svojih željah izbirali učeničke, kateri žgačejo ušesa, in bodo od resnice ušesa

odvrčali, k basnim pa se obračali (2. Tim. 4, 3—4). Zares, napihnjeni in prevzeti od velike misli o človeški pameti, ki je res hvala Bogu! v preučevanju narave neverjetno napredovala, se drznejši nekateri zaupajoč svoji sodbi in prezirajoč avtoriteto Cerkve meriti s svojim umom globine božjih skrivnosti in jih prilagovati okusu našega časa. Tako so nastale tiste strašne zmote modernizma, ki jih je naš prednik po pravici imenoval skupek vseh zmot in jih slovesno obsodil. To obsodbo v celem obsegu obnavljamo, in ker ta kuga še ni popolnoma odstranjena, temveč se skrivaj dalje razleza, zato opominjamo, naj se vsak skrbno varuje, da se ne okuži. Ne želimo pa le, da bi se obvarovali katoličani modernizma, varujejo naj se marveč tudi njegovih teženj in takozvanega modernističnega duha. Ta duh se kaže v tem, da takemu človeku mrzi vse, kar je starega in da hlepi v vseh posameznih stvareh, po novotarijah: glede načina, kako se izraža o božjih rečeh, glede bogočastja, glede katoliških naprav, celo glede vaj privatne pobožnosti. Tu veljaj stari zakon: nihil nisi quod traditum est; nič, razen kar je izročeno! V stvareh vere treba ta zakon neprekršljivo čuvati, služiti pa mora kot ravnilo tudi v rečeh, ki so podvržene izpremembam, kjer tudi splošno velja pravilo: non nova, sed noviter; ne novega, a na nov način.«

Dalje priporoča, naj se snujejo vedno nova katoliška društva. Obeta jim svojo podporo; zagotavlja jih, da bodo krepko prospevala, »če se bodo le vedno in zvesto ravnala po navodilih sv. Stolice«; zakaj »brez pokorščine bi bilo vse njih prizadevanje zastonj.«

Omenja tudi skrb za vzgojo klerikov in svetost duhovščine. Hvaležno se spominja Leona XIII. in Pija X., ki sta v tem oziru toliko storila, in prosi, naj bi zlasti Pijeva Exhortatio ad Clerum nikdar ne prišla v pozabo. Še posebej pa poudarja, naj bi bili vsi duhovniki vedno eno s škofom. Zlasti dandanes, ko nosijo škofje tako težko breme, bi bilo zares kruto, če bi jim kdo to breme še obteževal! Ni s Cerkvijo, kdor ni s škofom!

Za pravi napredek treba pa tudi svobode Cerkve. Zato obnavlja Benedikt XV. zahteve svojih prednikov: zagotovi naj se poglavarju sv. Cerkve resnična in vidna svoboda od vsake človeške oblasti! — —

Če pa pogled na Cerkev za sv. Očeta ni brez tolažbe, je pa toliko večja bolešt, ko se ozira po svetu. Kakšen prizor! Tako žalosten in tako divji, pravi papež, da ga morda svet še ni videl,

kar ljudje pomnijo. »Zares, kakor da so nastopili tisti dnevi, ki jih je Kristus napovedal: ‚Slišali boste o vojskah... Vzdignil se bo namreč narod zoper narod, kraljestvo zoper kraljestvo.‘«

V krepkih potezah slika sv. Oče svetovno vojsko. »Povsod prežalostna slika vojske; ni je skoraj več druge stvari, na katero bi ljudje mislili. Bore se med seboj največji in najbogatejši narodi, kaj čuda, če skušajo drug drugega uničiti, dobro oboroženi z najstrašnejšimi sredstvi, ki jih je izmislila najnovejša vojna umetnost. Ni mere razdejanja in klanja: dan na dan teče po zemlji nova kri in pokrivajo jo ranjena telesa in mrtva trupla. Kdo bi si mislil, da so ti, drug drugemu tako sovražni, istega rodu, iste narave, iste človeške družbe? Kdo bi spoznal v njih brate, otroke enega Očeta, ki je v nebesih? Ko se pa ti z brezštevlnimi četami med seboj divje bore, tare mesta, družine in posameznike bol in beda, žalostna spremljevalka vojskâ; vse strašneje narašča število vdov in sirot; zastaja trgovina, ker je pretrgan promet, prazna so polja, obrti počivajo; v zadregah bogati, v edinščini ubogi, v žalosti vsi.«

Pretresen od teh strašnih prizorov je povzel Benedikt XV. že takoj izpočetka, kakor pravi, »zadnje besede svetega prednika« o miru. »Da bi se pač — le tega si želi ob nastopu papeštva — kmalu kmalu razlegal tisti srečni spev, ki so ga peli angeli, ko se je Zveličar rodil: Mir na zemlji ljudem, ki so dobre volje! Naj nas slušajo, prosimo jih, oni, ki je v njih rokah usoda držav. Saj so drugačna pota, drugačni načini, da se poravnajo storjene krivice!«

A skrbi in boli sv. Očeta še drugo strašno zlò, ki razjeda mozeg človeške družbe, ki je krivo toliko drugega gorja in je tudi pravi vzrok sedanje vojske. »Odkar so zapustile države krščanske zapovedi in krščanske ustanove, počela reda in mirú, so se nujno začeli majati temelji držav in sledil je tolik prevrat idej in taka izkvarjenost nravi, da grozi, bi človek mislil, človeški družbi konec, če Bog kmalu ne pomaga. Izginila je medsebojna blagohotnost; prezira se avktoriteta; slojni boj zadaja krivice; srca prevzema tak pohlep po bežnih in minljivih dobrinah, kakor da ni drugih in neprimerno boljših, ki naj bi ljudje po njih hrepeneli. To so, mislimo, štirje poglobitni vzroki, zakaj so v človeški družbi tako velike zmede. Če nas je torej res mar socialne blaginje, je treba skupnega dela, da se ti vzroki odpravijo, namreč s tem, da se spet uveljavijo krščanska načela.«

Prvi temelj, pravi papež, je ljubezen. To je tista nova zapoved, ki z njo hoče ustanoviti Kristus med ljudmi kraljestvo miru. Zato uči vse, brez razlike naroda, jezika ali stanu, moliti: Oče naš! Zato pravi, da tudi Oče nebeški glede naravnih dari ne dela razlike. Zato nas imenuje brate med seboj in svoje brate. A kako je dandanes! »Še nikdar se ni morda toliko govorilo o bratovstvu, kakor se govori dandanes, dà, preziraje evangelij, delo Kristusa in Cerkve, proslavljajo bratstvo kot eno največjih pridobitev moderne kulture. A v resnici ni bilo nikdar manj resničnega bratovstva med ljudmi, kot ga je pa dandanes. Kako strašno je sovraštvo med narodi; bolj jih loči mržnja kot jih pa ločijo meje; in v isti državi, med istimi zidovi zavist med stanov, med posamezniki pa samoljubje kot najvišji zakon vsega.«

Da bi zavladala spet med ljudmi krščanska ljubezen, to, pravi sv. Oče, bo smatral vedno za »svojsko nalogo svojega papeštva«. Za to naj bi se trudili tudi vsi drugi.

Drugi vzrok socialnega zla je preziranje avktoritete. »Odkar je med ljudmi zavladalo mnenje, da človeška oblast in dolžnost, ki veže podložnike in predstojnike, nista od Boga stvarnika in Gospoda, ampak od človeške svobodne volje, sta obe tako oslabei, da sta skoraj izginili. Nebrzdano teženje po svobodi, združeno z upornostjo, je počasi prevzelo vse, lotilo se je tudi rodbine, ki je nje oblast tako očitno od narave, dà, kar je še bolj žalostno, seglo je celo v sveta zatišja. Odtod prezir postav; odtod odpori množic; odtod tista drznost, ki kritizira vsak ukaz; odtod tisoč načinov, kako se iznebiti pokorščine; odtod strašni zločini tistih, ki ne priznavajo nobenega zakona nad seboj in se zato ne boje končati ne imetja ne življenja ljudi.«

Papež spominja na evangeljski nauk o izvoru oblasti in kliče vsem, naj se ravnajo po tem nauku, ki ga nobeno človeško mnenje izpremeniti ne more. Kliče zlasti vladarjem, naj pomislijo, ali je res modro in hasnivo za socialno oblast ter države, če se ločijo od tiste krščanske religije, ki jim daje toliko moči in opore. »Spet in spet naj pomislijo, ali je res državniško modro izločiti nauk evangelija in Cerkve iz vlade držav, iz javne vzgoje mladine... Vedo naj, če vladarji prezirajo božjo avktoriteto, da bo tudi ljudstvo začelo prezirati njih avktoriteto!... Ostane le sila, a s silo je mogoče krotiti telesa, ne pa duhov!«

Ko je tako oslabela ta dvojna socialna vez, ljubezen in spoštovanje avktoritete, kaj čuda, pravi papež, da je družba kakor

razdvojena in ločena v dva sovražna si tabora! Tu tisti, ki jim je sreča ali pridnost dala bogastva, tam proletarci in delavci, ki jih razjeda mržnja in gnev. Mislijo namreč, preslepljeni od sofizmov hujškačev, da bi morali imeti, ker so enaki po naravi, tudi enako stališče v družbi. Odtod toliko zla: tako pogostni štrajki, ki tako ovirajo tek javnega življenja in časi hipoma ustavijo tudi najbolj nujne posle; odtod grozeči upori in nemiri, ki se neredko končavajo z orožjem in prelivanjem krvi.

Zoper te zmote socialistov in drugih opozarja Benedikt XV. na okrožnice Leona XIII. in opominja škofo, naj skrbe, da se Leonovi prevažni nauki nikdar ne pozabijo; razlagajo naj se po društvih in katoliških shodih, v propovedih in po listih, kadar koli je treba. Zlasti pa — sv. Oče še enkrat ponovi — naj se poudarja ljubezen, »ljubezen sicer ne bo odpravila razlike stanov, kar je tako nemogoče, kakor je nemogoče, da bi imeli v organizmu vsi udje enako opravilo in enak pomen, a ljubezen bo dosegla, da se bodo oni, ki so na višjem staležu, nekako spustili k njim, ki so nižji, in ne samo pravično, kakor mora biti, ampak dobrohotno, prijazno in potrpežljivo se vedli do njih, ti se pa veselili njih blagostanja in zaupali na njih pomoč, tako kakor se v družini mlajši brat opira na varstvo in pomoč starejšega brata.«

A vse zlo v človeški družbi, pravi dalje sv. Oče, ima globljo korenino in ves trud za trajno socialno blaginjo bi bil zastonj, če ne bi zadeli te korenine. Ta korenina je pohlep. Iz nje izvira vse zlo. »Radix omnium malorum est cupiditas« (1 Tim. 6, 10). Šole, časniki, knjige in vse tisto, kar tvori časovni duh, je zaplodilo v duhovih tako pogubno zmoto, naj ne upa človek blaženstva v večnem življenju, ampak tu naj uživa, časti, bogastvo, zlo. Ker je človek ustvarjen za srečo, ni čuda, da se ne ustavi pri nobeni oviri, temveč hoče dalje s tisto silo, ki se ž njo žene za srečo. Ker pa dobrine na zemlji niso enako porazdeljene in ker socialna oblast brani, da bi se svoboda razbrzdala in bi se kdo lastil tega, kar ni njegovega, odtod nezavist ubogih zoper bogate, odtod slojni boj, ko skušajo eni drugim vzeti to, česar sami nimajo, to obdržati, kar imajo, ali še pomnožiti.

Kristus je to naprej videl, zato je v tistem govoru na gori tako lepo razložil, kateri so pravi človeški blagri. S tem je tako rekoč položil temelje vse krščanske filozofije. Celo taki, ki so docela tuji krščanski veri, priznavajo, da je v teh naukih izredna modrost, da je povedano, kar je mogoče najpopolnejšega povedati

o religiji in nravih, in vsi se ujemajo v tem, da ni nihče pred Kristusom o istih stvareh podobno učil, ne s toliko resnobo in važnostjo, ne s toliko ljubeznijo do resnice.

Najgloblji zmisel te božje filozofije je ta, da imajo dobrine smrtnega življenja pač videz dobrin, a ne moči in resničnosti. Ne le, da bogastvo, slava slà ne morejo resnično osrečiti človeka, jih mora marveč oni, ki res hoče biti srečen, radi Boga pustiti: »Blagor ubogim . . . Blagor žalostnim . . . Blagor vam, ko vas bodo ljudje sovražili . . .« Z bolečinami, bridkostmi in težavami življenja, če jih prenašamo, kakor treba, si utiramo pot do resničnih in večnih dobrin, ki jih je Bog pripravil njim, ki ga ljubijo. »Žal, da je ta tako važni nauk od premnogih zanemarjan, od mnogih docela pozabljen. A treba ga je v vseh obnoviti, drugače se ne v srca poedincev, ne v družbo ne bo vrnil mir . . . Z vsemi silami se je treba prizadevati, da se poživi vera v nadnaravne reči, obenem negovanje, zelenje in upanje večnih dobrin. To bodi prva skrb škofov, duhovnikov in tudi vseh onih naših ljudi, ki se v raznih društvih trudijo za božjo slavo in pravo socialno blaginjo. Čim bo namreč v ljudeh ta vera rastla, bo pojemala neizmerna skrb za ničemerne zemске dobrine, oživela bo ljubezen in počasi se bodo pomirili socialni boji.« —

Treba je le še, da se v gorečih molitvah obračamo k Njemu, v čigar rokah »so srca vladarjev«, in da kličemo za vse človeštvo: »Daj nam mirú, Gospod, v naših dneh!« Priprošnjica pa nam bodi Ona, ki je rodila »Kralja miru«!

Pravoslavna nevarnost?

Dr. F. Grivec (Ljubljana).

V sedanji svetovni vojski se gotovo bije boj za politične in gospodarske koristi, a vendar bo imela vojska tudi važne verske posledice. Nas mora zlasti zanimati, kako se bo po vojski izpremenilo razmerje med pravoslavjem in katoličanstvom. Kakor na političnem tako je tudi na verskem polju veliko odvisno od zmage ali poraza Rusije.¹ Pravoslavje je namreč tako tesno združeno z ogromno rusko državo, z njeno preteklostjo in sedanjostjo, da se Rusija gotovo ne bori samo za svoje politične, ampak vsaj posredno tudi za svoje verske ideje. Vrhutega se Rusi zavedajo, da je Rusija vodilna pravoslavna država, glavna opora pravoslavja in pokroviteljica manjših pravoslavnih narodov. To pokroviteljstvo je za Rusijo tolike politične in nazadnje tudi gospodarske važnosti, da se mu nobena pametna ruska vlada ne bo odpovedala. Zmaga ali poraz Rusije bo torej tudi zmaga ali poraz pravoslavja. Vprašanje pa je, ali bi bila ta zmaga v korist ali škodo katoliški Cerkvi, ali je pravoslavje nevarno katoliški veri. Tega vprašanja ne nameravam končno rešiti. Podati hočem le nekoliko graddiva in misli za presojevanje tega vprašanja.

Zunanja moč pravoslavja.

Kakor bi bilo napačno, če bi podcenjevali vojaško moč Rusije, tako bi bilo tudi krivo, če bi podcenjali idejno stran Rusije oziroma njeno pravoslavje. Oglejmo si najprej zunanjo moč pravoslavja. Ta ima svojo podlago v politični in gospodarski sili pravoslavnih držav, oziroma v tesni zvezi med pravoslavno cerkvijo in pravoslavnimi državami.

Vzhodno krščanstvo se je že v 4. stoletju začelo pregloboko klanjati pod jarmom državne oblasti. Krščanski rimski cesarji se v Novem Rimu (Carigradu) niso mogli popolnoma otresti poganskih tradicij starega cesarskega Rima. Kakor so imeli poganski rimski cesarji ne samo vrhovno politično, ampak tudi vrhovno versko oblast (pontifex maximus), tako so si tudi krščanski

¹ Nikakor ne mislim zmanjševati vloge Anglije, a gotovo se nihče ne bo upal resno trditi, da se Rusija ne bori za svoje, ampak za angleške koristi.

rimski cesarji prisvajali vrhovno cerkveno oblast. Grška cerkev, oslabljena po mnogih krivoverstvih in omamljena po grškem narodnem ponosu, ni imela zadosti moči, da bi se mogla uspešno boriti proti preoblastnim cesarjem. V zavesti nekdanje grške slave so Grki začeli hrepeneti po čim večji neodvisnosti od Rima. Zastopniki grške cerkve so se radi klanjali grški politiki in klečevalizili pred bizantinskim dvorom, ker je bila grška država njih naravna zaveznica v boju za cerkveno avtonomijo. Le redki so bili škofje, ki so se upali proti državni vsemogočnosti nastopati za cerkveno svobodo. Tako je polagoma nastala tesna zveza med grško državo in narodnostjo ter cerkvijo, tako se je razvil cezaropapizem; grška cerkev je podlegla grški državi in narodnosti, premagalo jo je »bizantinstvo«. Kolikor rahlejšje so postajale zveze z Rimom, toliko bolj se je utrjeval grški cezaropapizem, dokler ni po grškem cerkvenem razkolu končno zmagalo bizantinstvo.

V žalostni sužnosti grške cerkve se pač razodeva notranja slabost grškega krščanstva od 4. stoletja dalje. Versko polovičarstvo v zvezi s pretiranim narodnim ponosom in svobodomiselnim narodnjaštvom je gotovo bistveno pospeševalo napredek grškega cezaropapizma in bizantinstva. A z druge strani je tesna zveza med državo, narodnostjo in cerkvijo dajala grški cerkvi veliko zunanjo moč. Odkar so se polegli veliki verski boji, v katerih se je izčrpala notranja energija grškega duha, se vzhodni cesarji niso več mešali v strogo verske, dogmatične cerkvene zadeve. Državna oblast je cerkev odločno podpirala, da je mogla ohranjati in braniti svoj verski zaklad. S pomočjo državne oblasti se je ohranila verska edinost med grškim narodom. Krivoverstvo se je moglo stalno vgnezditi le v oddaljnejših azijskih in afriških pokrajinah, kjer so brez dvoma prevladovali negrške narodnosti in plemena, kamor ni mogla dosti odločno posegati oblast bizantinskih cesarjev. Nestorijansko in monofizitsko krivoverstvo (še sedaj razširjeno v Aziji in Afriki) se je brez dvoma opiralo ne samo na verske, ampak tudi na narodne in politične razloge; krivoverstvo je bilo med drugim tudi verski izraz narodne in politične avtonomije ter uporni protest proti grškemu centralizmu. Odtod je umevno, da se nestorijanstvo ni moglo razširiti med grškim narodom v Evropi in ob maloazijskem obrežju, dasi je bilo v Carigradu doma. S pomočjo državne oblasti je grška cerkev hitro asimilirala razne azijske in slovanske naseljence v Evropi in ob maloazijskem obrežju. Seveda je imela od tega tudi država

velik dobiček, da je mogla vzdrževati politično in narodno skupnost ter med ljudstvom gojiti bizantinsko domoljubje.

Bizantinstvo se je tako globoko zajedlo v grško razkolno cerkev, da se ni sramovala najtesnejše zveze s turško državo ter se je nanjo uspešno opirala. Temeljiti ruski cerkveni zgodovinar A. P. Lebedev piše, da se je grška cerkev na Balkanu vzdrževala in razširjala s pomočjo turške vlade.¹ Pod energičnim pokroviteljstvom turške vlade je grško pravoslavje izpodrivalo katoličane v Srbiji, Bosni, Albaniji in Macedoniji; s pomočjo Turčije so Grki pogrčevali krščanske Albance (v sedanji Grčiji, Epiru in Albaniji) in macedonske Slovane ter nazadnje hoteli zatreti ves bolgarski narod. Srbi in Bolgari so se še o pravem času narodno prebudili ter so grške pridobitve pod turškim pokroviteljstvom naposled izrabili v svojo narodno korist. Brez pretiravanja smemo trditi, da ima sedanja moč pravoslavja na Balkanu (posebe v Bosni) svojo podlago v brezobzirno doslednem izvajanju cezaropapističnega bizantinstva celo pod turškim jarmom (sultano-papizem!).

Vzhodni Slovani, Srbi, Bolgari in Rusi, so se zato tako trdno odločili za pravoslavje, ker so njih vladarji na vsak način hoteli imeti le neodvisno narodno cerkev, tega pa niso mogli doseči v zvezi z vesoljno katoliško Cerkvijo. To je posebno jasno izraženo v bolgarski, nekoliko tudi v srbski zgodovini. Po bizantinskih cezaropapističnih načelih so posebno srbski in ruski vladarji strogo izvajali načelo »cuius regio, illius religio«. V Srbiji se je n. pr. začelo sistematično preganjanje katoličanov takoj potem, ko je car Dušan ustanovil samostojno srbsko narodno cerkev s patriarhatom v Peći (Ipek, leta 1345).

Najmočnejša pravoslavna država, Rusija, se je pod moskovskim absolutizmom utrdila v bizantinskem pravoslavju, ker je bizantinski cezaropapizem najboljši zaveznik državnega absolutizma. Po padcu Carigrada (1453) je ruske vladarje prevzela zavest, da so oni edino upravičeni dediči bizantinskih cesarjev; med plemstvom, duhovščino in ljudstvom se je širilo prepričanje, da je Rusija dedinja bizantinske cerkve in države, pokroviteljica vsega pravoslavja ter poklicana, da zavladava nad celim krščanskim vzhodom. Pravoslavje se je pola-

¹ A. P. Lebedev, Istorija greko-vostočnoj cerkvi pod vlastiju Turok² (Peterburg, 1904) str. 121—128 in 502—531.

goma najtesneje združilo z rusko državo in narodnostjo, postalo podlaga ruske države in ruske narodne politike. Vsled globoke vernosti ruskega ljudstva ima ruska država še bolj verski značaj kakor nekdanje bizantinsko-grško cesarstvo. Rusko ljudstvo spoštuje v carju namestnika božjega; rusko ljudstvo se za svojo domovino navdušuje in bori bolj iz verskih kakor narodnih razlogov. Svobodomiselni Masaryk v svojem velikem delu o Rusiji trdi, da se med ruskim ljudstvom celo politična in socialna opozicija izraža v verski obliki¹; kar so pri nas politične in socialne stranke, to so med ruskim ljudstvom verske sekte. Leroy-Beaulieu, najtemeljitejši zapadni poznavalec Rusije, pravi, da vera in cerkev še nikjer ni bila tako tesno združena z državo in narodnostjo kakor v Rusiji; kdor hoče rusko ljudstvo vneti za narodnost in državo, mora udariti na versko struno. Rusko carstvo je patriarhalna teokracija oblečena v vojaško in birokratično monarhijo.² Tega se ruski carji in državniki dobro zavedajo. Zato se tudi v sedanji ustavni Rusiji osnovni ruski državni zakoni (z dne 6. maja 1906) opirajo na vero in cerkev. § 4. ukazuje: »Vseruski car ima najvišjo samodržavno oblast. Bog sam zapoveduje, da moramo biti njegovi oblasti pokorni ne samo iz strahu, ampak v vesti«; § 65: »Upravo cerkve izvršuje samodržavna oblast po od nje ustanovljeni presveti sinodi.«

Vsled tesne zveze med pravoslavjem in državno oblastjo je v strogo pravoslavnih državah verska strpnost (toleranca) oziroma svoboda nemogoča; take države so Rusija, Srbija in Grčija. Rusija je leta 1905 in 1906 sicer dovolila nekoliko verske svobode, a ruski državniki so se kmalu zavedeli, da verska svoboda nasprotuje zgodovinskim tradicijam in osnovnim načelom ruske države. Verska svoboda se je z raznimi naredbami že tako omejila, da komaj še moremo o njej govoriti.

Dosledno pravoslavne države podpirajo pravoslavje kot edino upravičeno državno vero ter preganjajo vse drugoverce, predvsem pa katoličane. Strogo se izvaja načelo »cuius regio, illius religio«. To načelo se je celo v naprednejših zapadnih deželah (v nemških kneževinah in na Angleškem v 16. stoletju) izkazalo kot zelo uspešno, prav tako je doseglo velike uspehe v

¹ Masaryk, *Zur russischen Geschichts- und Religionsphilosophie* (Jena, 1913) I., 129.

² Leroy-Beaulieu, *L'Empire des Tsares*, nemški prevod: *Das Reich der Zaren und die Russen III.* (Sondershausen, 1890) str. 5–7 in 41–55.

pravoslavnih državah. Rusija je po tem načelu zatrla okoli 10 milijonov rusinskih katoličanov (uniatov) ter znatno oslabilala katoliško vero med Poljaki in Litvanci.

Če Rusija zmaga in stalno zasede Galicijo, potem bo gotovo najprej zatrla unijo med gališkimi Rusini. Brezobzirno bo odstavila rusinsko katoliško hierarhijo, pregnala stanovitne duhovnike, med ljudstvo poslala svoje misijonarje ter slovesno proglasila »zedinjenje« galiških Rusinov s pravoslavjem. Tako je ravnala Rusija v drugih rusinskih pokrajinah in tako je že začela ravnati v Galiciji. Že začasna ruska vlada je v Galiciji proglasila pravoslavje za državno vero, dasi v Galiciji ni bilo doslej niti ene pravoslavne župnije. Katoličanov vzhodnega obreda (uniatov) ruska vlada v Galiciji ne priznava; metropolita Šeptickega so iz verskih razlogov odpeljali v Rusijo, kjer ga strogo stražijo. Ako bi vzhodna Galicija ostala ruska, potem je okoli tri milijone katoličanov v nekoliko letih izgubljenih.¹ Rimski časopisi poročajo iz ruskih virov, da so ruski pravoslavni misijonarji v Galiciji dosegli že veliko uspeha.

Kot pokroviteljica pravoslavja bo Rusija v slučaju zmage tudi maloštevilne katoličane na Balkanu ali zatrla ali pa vsaj ovirala njih napredek; v Palestini in Siriji se je že doslej zelo čutil velik pritisk Rusije.²

¹ Vseh katoličanov vzhodnega obreda (uniatov) je v Galiciji okoli 3½ milijona. Gališki Rusini so se leta 1700 zedinili s katoliško Cerkvijo. Unija se je izvršila brez posebnega boja in tudi pozneje niso gališki Rusini prestali hudih verskih bojev. Zato pa za boj s pravoslavjem niso tako pripravljene, kakor so bili drugi Rusini, ki so že veliko prej (1596) po hudih verskih bojih sprejeli unijo. Zato bi v boju z ruskim državnim pravoslavjem še prej podlegli kakor Rusini v holmski, lublinski in drugih škofijah, kjer se je po najhujšem boju ohranilo vendar še okoli pol milijona katoličanov, ki so nazadnje prešli k latinskemu obredu. Iz tega pa ne sledi, da se unija ni obnesla. Saj so v podobnem boju v 16. stoletju podlegli tudi nemški katoličani v mnogih nemških kneževinah. Tudi ruske špionaže v Galiciji ni kriva unija, ampak ruski rublji, ruska narodna zavest in gališki strankarski boji. Približno tretjina galiških Rusinov se po svojem narodnem prepričanju prišteva ruski narodnosti, z Rusi niso imeli še nobenih političnih bojev, pač pa so bili v vednih političnih in narodnostnih bojih s Poljaki. Ko bi gališki Rusini ne bili uniat, bi bilo še vse drugače. Sicer pa primerjajmo Galicijo z rimsko-katoliško Alzacijo in bomo lahko uvideli, da nimamo vzroka metati kamenov v uboge rusinske uniate, katerih bratje v Holmu in drugih ruskih škofijah so se tako stanovitno borili za svojo vero kakor malokateri rimsko-katoliški narod.

² Kathol. Missionen 1914/15, str. 37.

Napačno bi bilo, ako bi podcenjali zunanjo moč pravoslavja. Mladostne pravoslavne države imajo še toliko neizčrpanih zakladov narodne moči, da se bodo tudi po morebitnem porazu še lahko okrepile. Vsled zgodovinskih (tatarski in turški jarem) in zemljepisnih razmer, nekoliko pa tudi vsled pravoslavne konservativnosti so pravoslavni narodi po večini kulturno nekoliko zaostali, zato pa ohranili še mnogo zdravih naravnih sil.

Cezaropapizem in suženjska odvisnost cerkve od države ima gotovo tudi mnogo slabih posledic ne samo za vero, ampak tudi za državo. Vsi tisti, ki se upirajo proti državi, se upirajo tudi proti državni veri in nasprotno. Stare vzhodne herezije 5. stoletja in novejšje ruske sekte niso samo verske, ampak tudi politične in narodne stranke. Narodni in politični boji se torej prenašajo na versko polje, dobivajo verski značaj ter zaradi tega segajo še globlje in povzročajo nevarnejše razdore. Državna cerkev se sama obsoja k nestalni usodi svetnih vlad; se navzema vseh slabosti birokracije, izgublja notranjo moč in plodovitost, kakor to o ruski cerkvi trdi ruski »slavjanofil« J. S. Aksakov.¹ Kljub še tako veliki zunanji sili gine vpliv na duše in vesti. Mnogo zanimivih pojasnil k temu poglavju bi našli v zgodovini zapadnega galikanizma, febronianizma in jožefinizma.

Zunanja moč pravoslavja je brez dvoma velika in bi po morebitni ruski zmagi še silno narastla. Razen zunanje moči, ki je odvisna od bojne sreče in drugih zunanjih pogojev, ima pravoslavje še mnogo notranje moči, katere mu tudi najhujši poraz ne more vzeti.

Notranja moč pravoslavja.

Notranja moč pravoslavja izvira iz vodilnih pravoslavnihih idej. Iz zgodovine in prakse pravoslavja bi se dale povzeti naslednje vodilne ideje: 1. prvenstvo narodnosti in države v verskih in cerkvenih stvareh, 2. konservativnost, 3. formalizem in versko polovičarstvo. Te ideje so sicer rodile mnogo pogubnih posledic, a vendar zajema pravoslavje iz njih tudi veliko življenjske moči.

Prvenstvo narodnosti in države v verskih stvareh ima za vero in cerkev mnogo slabih posledic, ki sem jih deloma omenil že v prejšnjem poglavju. Tesna združitev med cerkvijo in narodnostjo pomnožuje nasprotja med narodi ter dosledno vodi

¹ Gl. VI. Solovjev, Rossija i vselenskaja cerkev (Moskva, 1911) str. 129—140.

k razkolu v razkolu; cerkvena edinost pravoslavja razpada, tvo-rijo se medsebojno neodvisne (avtokefalne) narodne cerkve. V na-rodno mešani pravoslavni državi se vera in narodnost družita k nasilnemu zatiranju narodnih manjšin. V tem se posebno od-likujejo Grki in Srbi. Zgodovina pozna malo zgledov tako brez-obzirno krutega in barbarskega zatiranja narodnih manjšin, kakor so ga na verskem in šolskem polju izvršili Srbi nad macedon-skimi Bolgari. In isti Srbi so na drugi strani nastopali z agitacijo za slovansko vzajemnost.

A narodnost daje pravoslavju tudi veliko žilavost in skoraj nepremagljivo odporno moč. Verske, narodne in politične ideje se spajajo v krepko edinstvo, narodnost in politika je posvečena po veri, narodna in državna preteklost se ožarja z verskim sijajem, narodnost se izpreminja v verstvo, verstvo prehaja v narodnost. Razen pravoslavnih Albancev imajo vsi pravoslavni narodi svoje narodno bogoslužje. Verske vaje, bogoslužje, verska vzgoja mla-dine in ljudstva se izpreminja v politično in narodno vzgojo, vzgaja se vroče in strastno domoljubje. Bogoslužje se sicer vrši v staro-slovanskem (oziroma starogrškem) jeziku, a prav to daje bogo-služnim vajam še poseben religiozen čar ter v ljudstvu budi častit-ljive verske in narodne spomine.

Zgodovina pravoslavnih narodov priča, da so bili toliko vztrajnejši v veri in narodnosti, kolikor tesneje sta bili pri njih združeni vera in narodnost. Med Grki je že od 4. stoletja, po-sebno pa od 9. stoletja dalje pojemala živa vera, a vendar se pod večstoletnim turškim jarmom ni skoraj nič Grkov poturčilo. A. P. Lebedev trdi, da je imela grška stanovitnost v veri svojo podlago v krepki narodni zavesti, in da je prav ta nepremagljiva zveza med vero in narodnostjo previdne turške državnike nagnila k zvezi z grškim patriarhom v Carigradu.¹ Iz istega razloga se tudi med Srbi ni moglo znatno širiti niti bogomilstvo niti mohamedanstvo. Bolj se je širilo mohamedanstvo med Bolgari (nad 200.000 mo-hamedanskih Bolgarov-Pomakov), ker pri njih vsled vednih cer-kvenih in političnih bojov s sosednjimi Bizantinci ni bila tako tesno združena vera, narodnost in politika. Gotovo je tudi, da se je med Bolgari bogomilstvo širilo kot upor proti oblastnosti grške hierar-hije in duhovščine. Albanci grškega obreda niso nikoli imeli na-rodnega bogoslužja; zato so bili bolj dovzetni za mohamedanstvo.

¹ Lebedev, Istorija, str. 99.

Rusi so pa ravno vsled tesne zveze med vero in narodnostjo asimilirali celo vrsto finskih in drugih rodov. Sicer se pa Rusi v tem razlikujejo od drugih pravoslavnih narodov. Med ruskim ljudstvom prevladuje (dominira) vera, med grškim in srbskim pa narodnost; zato se preprosti Rus bori za pravoslavje, Srb pa za srbstvo, ki je seveda neločljivo združeno s pravoslavjem.

Tesna zveza pravoslavja z narodnostjo je svojo veliko moč pokazala zlasti v 19. stoletju, ko so se začeli evropski narodi probujati ter se je narodnost proglašala kot vrhovno politično načelo in podlaga političnih pravic. Zato so se pravoslavni narodi razmeroma naglo probudili in osvobodili.

Pravoslavna konservativnost je naravna posledica grške ostarelosti. Bizantinski Grki so se ponašali s slavno preteklostjo, a brez upanja, da bi jo v verski gorečnosti in plodovitosti mogli kdaj doseči. Konservativnost se lepo sklada s preprosto ljudsko dušo, ki se rada upira verskim novotarijam; konservativnost v pravih mejah se popolnoma strinja z osnovnimi krščanskimi in cerkvenimi načeli. Pravoslavna konservativnost je gotovo zelo pretirana in enostranska, ker stare cerkvene navade in obrede (disciplino, post, bogoslužje) proglašajo za nedotakljive verske resnice. Pretirana konservativnost je pravoslavnim narodom brez dvoma zelo škodila, ker so se po njej obsodili v kulturno zaostalost. Pravoslavje je nezmožno za napredek v pastirstvu in v vzgoji, nesposobno za boj proti modernemu brezverstvu.

A tudi ta pretirana konservativnost ima svojo dobro stran, ker ohranja zdrave ljudske tradicije in običaje, goji spoštovanje do starega patriarhalnega življenja, do stare skromnosti in zdržnosti. Vsled pravoslavne konservativnosti (seveda tudi vsled turškega in tatarskega jarma in vsled zemljepisnih razmer) so vzhodni Slovani zaostali ter niso bili obilno deležni kulturnega napredka zahodne Evrope, a obenem so bili dolgo zavarovani pred kulturnimi izrodki zadnjih stoletij. Preprosto ljudstvo je obtičalo v mladostni dobi srednjega veka. Zato je pri vzhodnih Slovanih še mnogo neizčrpanih virov narodne moči. V verskem oziru pa je pravoslavna konservativnost providencialnega pomena. Po konservativnosti se namreč pravoslavno ljudstvo varuje verskih zmot, ki bi se sicer brez dvoma široko razpasle. Sicer sama konservativnost brez nezmotnega vrhovnega učenitstva ni zadosten čuvaj verskih resnic, a vendar boljši kakor pa načelo svobodnega raziskavanja. Za bogoslovsko znanost pa je pravoslavje živ »muzej

cerkvenih starin«, kakor je moskovski »Bogoslovskij Věstnik« leta 1905 (junij, str. 805) očital ruski cerkvi.¹

F o r m a l i z e m, precenjevanje zunanjih obredov, pravoslavju ne daje posebne življenjske moči, ampak je pravzaprav posledica notranje slabosti pravoslavja. Vendar je gotovo, da orientalskemu značaju zelo ugajajo obredi vzhodnega bogoslužja. Pravoslavni kristjani so tako navezani na svoj obred, da jim je najmanjša obredna prememba toliko kot odpad od vere. Grki so se sicer res zato tako strastno oklepali zunanjih obredov in jih proglašali za nedotakljive verske resnice, ker je med njimi že ugašal verski ogenj in krščanski duh. Slovani so se pa nekoliko povzpeli nad votli formalizem; pod okorelimi zunanostmi še tli verski ogenj. V mnogih ruskih cerkvah, zlasti v samostanskih, se bogoslužje vrši tako dostojno in spremlja s tako krasnim čuvstvenim petjem, da prevzema srca in sega v duše. A tudi Rusi so tako navezani na zunanje obrede, da so se ruski staroverci (staroobredci) zaradi neznatnih obrednih prememb ločili od uradne cerkve ter jo obdžili krivoverstva.

V zvezi s formalizmom je versko polovičarstvo, velika rana, ki so jo Grki zadali krščanstvu. Versko polovičarstvo je le tam bolj zmagovalo, kjer je imela grška hierarhija in duhovščina več vpliva; torej med Srbi in Bolgari veliko bolj kakor med Rusi. Versko polovičarstvo dovoljuje pravoslavju, da se more suženjsko klanjati državni oblasti ter delati kompromise s praktičnim in teoretičnim svobodomiselnostvom.

Pravoslavje se je torej nerazdružno zrastle s tisočletno zgodovino, kulturo, narodnimi običaji in značajem vzhodnih narodov. Državna opora in narodna zavest ga brani pred silnimi in sistematičnimi napadi, ki bi mogli omajati njega notranjo moč. Pravoslavna inteligenca je sicer po veliki večini svobodomiselnostna, a vendar vsaj deloma priznava pomen pravoslavja za državo in narod. Vsled svoje notranje moči pa je pravoslavje celo toliko žilavo, da se more tudi v manj ugodnih razmerah ohraniti, kar nam n. pr. priča srbska zgodovina. Odporno moč proti katoliški veri pa še pomnožujejo tisočletni protikatoliški predsodki, ki so jih Grki vcepljali Slovanom že v prvi krščanski mladosti, in mnoga protikatoliška očitavanja, ki so se v novejšem času iz protestantskih in svobodomiselnih virov zanesla med pravoslavne narode.

¹ Gl. A. Palmieri, *La chiesa Russa* (Firenze, 1908) str. 122.

Rusko pravoslavje se vrhutega opira še na versko gorečnost preprostega ljudstva. Pri drugih pravoslavni narodih skoraj ni več prave verske gorečnosti in notranje pobožnosti.

Ekspanzivna moč pravoslavja.

V preteklih stoletjih je imelo pravoslavje deloma po svoji zunanji moči, deloma po mamljivosti svojih idej gotovo veliko ekspanzivno moč. Vprašanje pa je, ali bo moglo pravoslavje tudi v moderni dobi ohraniti toliko moči, da se bo še razširjalo. To je odvisno od zunanje in notranje moči pravoslavja.

Po morebitni zmagi Rusije bo zunanja moč pravoslavja zelo okrepljena. Rusija bo v tem slučaju zatrla unijo med gališkimi Rusini, izbrisala še zadnje sledove unije v dosedanjih ruskih pokrajinah, pomnožila svoj vpliv na Balkanu, v Siriji in Palestini ter deloma naravnost, deloma pa po posredovanju Srbov posegala tudi med zahodne Slovane. Po ruskem porazu bi bila zunanja moč pravoslavja zelo oslABLJENA, a ne strta, Rusija bi se notranje najbrž zopet prenovila in okrepila. Gališki uniati bi bili rešeni. V Rusiji bi se povečala verska svoboda in se rešilo še nekoliko ostankov nekdanje rusinske unije v sedanjih ruskih pokrajinah. Ruski vpliv na Balkanu bi bil uničen, v Siriji in Palestini pa oslABLJEN.

Ekspanzivnost pravoslavja je odvisna tudi od notranje moči. Ruska pravoslavna ekspanzivnost se je vedno opirala tudi na versko gorečnost ruskega ljudstva in na moč pravoslavni idej. Ruski vpliv v samostanski republiki na gori AtoS bi bil nemogoč, ako bi med Rusi meništvo tako izumiralo kakor med Srbi. V Siriji in Palestini pomagajo ruski palestinski romarji in menihi širiti ruski vpliv. Zelo važno je torej vprašanje, ali more pravoslavje tudi v novejši dobi ohraniti svojo notranjo moč.

Pravoslavno združevanje narodnosti in vere bo gotovo še dolgo ohranilo svojo privlačno moč. Manj ugodna bodočnost se obeta pravoslavnemu cezaropapizmu, formalizmu in konservativnosti.

Suženjska odvisnost cerkve od države (cezaropapizem) se more samo v absolutistični državi pred ljudstvom primerno zakrivati in idealizirati. V dosledno ustavni državi se ljudstvu kmalu odpro oči, da spozna nesoglasje med cerkvenim suženjstvom in krščanskim duhom. Ruska ustava je za enkrat še tako polovi-

čarska, da se posledice parlamentarizma za usužnjeno cerkev še niso zadosti pokazale. Po morebitni ruski zmagi se bo absolutizem začasno najbrže še utrdil, a dolgo se ne bo več mogel držati.

Pravoslavna konservativnost in formalizem se naravno družijo z zaostalostjo in nazadnjaštvom. Ko bo izobrazba globlje prodrla med ljudske mase, se bo ljudstvo trumoma odvrčalo od pretiranega cerkvenega konservatizma in formalizma; med ljudstvom bo naglo zmagovala verska mlačnost, socialna demokracija in svobodomiselstvo. To se že opaža med Srbi in Bolgari. A med njimi je krepka narodna zavest in vroče domoljubje še trdna opora narodnega pravoslavja. V ogromni Rusiji ni tako enotne narodne zavesti, zato bo napredek ljudske izobrazbe med Rusi povzročil vse drugačne prevrate in večje opustošenje kakor med Srbi in Bolgari.

Ko bo ta razvoj v Rusiji dovršen, bo tudi pravoslavje zelo oslabiljeno, verska gorečnost ruskega ljudstva se bo ali popolnoma ohladila ali se pa obrnila proti uradni cerkvi. V ogromni Rusiji ta razvoj še ne bo tako hitro izvršen. Medtem se pa pravoslavje po morebitni ruski zmagi lahko začasno še okrepi.

Za izobraženega vernega človeka torej pravoslavje nima privlačne moči. Toda navidez tako strogo in nazadnjaško pravoslavje se more družiti celo s svobodomiselstvom ter delati kompromise z naprednjaštvom. Tako je bilo že v Focijevi dobi in tako je še danes.

Pravoslavno prvenstvo narodnosti v veri in cerkvi se lepo sklada z modernim svobodomiselstvom, ki proglašča narodnost za vrhovno merilo morale in prava. Narodna vera in cerkev se dobro strinja s svobodomiselno trditvijo, da se verstvo ravna po narodnem značaju. Znani nazadnjaški »oberprokurator« ruske sinode Pobedonoscev je učil, da je verstvo utemeljeno v čuvstvu in da ima vsako ljudstvo svojemu značaju in čuvstvovanju primerno verstvo in cerkev; podobno so učili mnogi ruski »slavjanofili«, zvesti sinovi in branilci ruskega pravoslavja. Čudno srečanje s svobodomiselci! Skrajnosti se dotikajo! — Suženjska odvisnost cerkve od države je popolnoma po okusu svobodomiselcev, ki tako umevajo ločitev cerkve od države. Pravoslavje torej lahko služi celo svobodomiselni državi, da ji daje večji sijaj in veljavo pri ljudstvu ter pomaga gojiti domoljubje. Tako je n. pr. v Srbiji.

Pravoslavni konservativni formalizem z dolgim bogoslužjem versko mlačnemu izobražencu sicer ne more zelo ugajati, a to

nič ne škodi. Saj ni zapovedano, da bi se moral bogoslužja udeleževati; to bi mogla samo država strogo zapovedati, a v ustavni pravoslavni državi se tega ni bati. Ob večjih državnih in domovinskih slovesnostih pa so slovesni cerkveni obredi dobrodošli zaveznik za buditev slovesnega razpoloženja in za gojitev domovinskih čuvstev in spominov na slavno preteklost. Častiljivi staroslovanski bogoslužni jezik in lepi cerkveni napevi ugajajo tudi mlačnemu izobražencu. Naposled pa celo pravoslavna konservativnost ni tako neznosna. Saj se v moderni dobi zopet budi lju-bezen do starih tradicij, narodnih običajev in narodnih nošenj.

Pravoslavje je zavrglo vrhovno poglavarstvo rimskega papeža ter priznava le nevidnega vrhovnega poglavarja — Kristusa. Teoretično sicer uči, da ima vesoljni cerkveni zbor vrhovno učeniško in disciplinarno oblast, a praktično je to brez pomena, ker se vesoljni cerkveni zbor po razkolu ni več sešel in se tudi ne more. Cerkev torej nima vidne vrhovne avtoritete. Zato pa dogmatični nauk ni tako strogo določen, sploh vlada neka negotovost in anarhija, ali, če hočete, svoboda v verskih vprašanjih. Kako ne bi to ugajalo modernemu skeptičnemu duhu, ki se boji strogo določenih dogem in upira vsaki avtoriteti in se ne more sprijazniti z nezmotljivo cerkveno avtoriteto! Svobodomiselni Leroy-Beaulieu, temeljit poznavalec Rusije, z velikim veseljem pripoveduje, da je v pravoslavju več svobode kakor v katoliški Cerkvi, in omenja, kako so Rusi ponosni na svojo nedoločeno cerkveno avtoriteto, češ da so mnogo naprednejši in svobodnejši kakor katoličani, ki se klanjajo »avtokratični avtoriteti« enega samega človeka.¹

Takó pravoslavje po svojih kompromisih z modernimi idejami nadomešča pojemajočo notranjo versko moč ter si kljub razkrajajočim modernim vplivom ohranja žilavost in ekspanzivnost. Ni čudno, da se je večkrat družilo s protestantstvom ter se nazadnje objelo z anglikanstvom in francoskim svobodomiselstvom.

* * *

Na podlagi navedenih dejstev in misli si lahko vsak sam napravi sodbo, ali je pravoslavje nevarno ali ne. Vsak lahko sam presodi, ali more biti slovansko pravoslavje simpatično slovanskemu versko mlačnemu izobražencu, ali more imeti privlačno

¹ Leroy-Beaulieu, Das Reich der Zaren III. 65—68.

moč za mladino, ki se navdušuje za narodne ideale in za absolutno narodnost. Papež Pij X. je rekel že pred več leti nekemu odličnemu katoličanu v privatni avdienci, da se mu zdi pravoslavje bolj nevarno kakor protestantizem. Kaj bi rekel sedaj, ko pravoslavje zbuja toliko pozornosti in jo bo brez dvoma še dolgo zbujalo, naj že trenutno zmaga ali omaga?

Nikar se ne tolašimo s sicer verjetnim dejstvom, da bo srbska politična in vojna moč strta. Srbi so še vedno mladostni, vztrajni, žilavi in nadarjeni. Tudi v ruskem ljudstvu je še veliko mladostne moči.

Nikar ne precenjajmo verske odporne moči našega ljudstva. V sedanji vojski bo mnogo naših mož in mladeničev prišlo v dotiko s pravoslavjem. Marsikomu se lahko zbudi kako mučno versko vprašanje ali celo kak dvom. Ljudstvo želi in potrebuje pouka v tem vprašanju. Torej morajo biti tudi katoliško misleči izobraženci v tem vprašanju dobro poučeni. In tukaj je glavna nevarnost. V naši verski trdnjavi, v naši apologetični izobrazbi je proti vzhodu velika vrzel.

Naša nevednost, naša diletantska površnost, naše proti vzhodu zagrajeno obzorje, to je naša nevarnost in naša slabost. In vendar so nam ta vprašanja tako blizu, so tako zanimiva. Kako bi se poživila naša bogoslovska znanost, koliko zanimivega gradiva se nudi zgodovinarjem in filologom! Kako bi se lahko poživila in okrepila naša vera in verska gorečnost, da ne bi bili več v nevarnosti, ampak nasprotno celo zmožni v katoliškem duhu pospeševati napredujočo asimilacijo med vzhodom in zahodom, tvoriti miroljubno posredujoči most med katoličanstvom in pravoslavjem, pripravljati podlago za versko spravo ali vsaj za neki »modus vivendi«.

Vzhodno cerkveno vprašanje je slovansko vprašanje. Kdo izmed katoličanov naj ga proučuje, če ne katoliški Slovani, kdo naj se zanj zanima, če ne tisti narodi, ki so po zemljepisni legi, po značaju in jeziku posredujoči člen med vzhodom in zahodom! Previdnost nam je odkazala važno poslanstvo. Veliko smo sicer zamudili. A ni še prepozno. »Povzdignite svoje oči, in pogledjte polje, kako je že belo za žetev.« (Jan. 4, 35.)

Janez Svetokriški in jezuit Ségneri.

Ob 200 letnici smrti Janeza Svetokriškega.

Priobčil dr. Janko Bratina (Gorica).

Za 200 letnico smrti o. Janeza Svetokriškega sem prvotno nameraval napisati obširno biografijo, v kateri bi bil uporabil vse gradivo, kolikor sem ga sploh utegnil tekom časa do sedaj nabrati, a moja namera za sedaj ni mogla priti do izvršitve, ker bi omenjena študija zanimala le majhen del »Časovih« čitateljev in so tudi »Časovi« predali zato nekoliko preozki. Radi tega sem se odločil za enkrat nekoliko pojasniti razmerje Janeza Svetokriškega do jezuita Pavla Ségnerija, kateri pomeni velik preobrat v italijanskem cerkvenem govorništvu.

Da je Janez Svetokriški poznal tudi italijansko slovstvo, o tem so trdili dosedaj že razni avtorji, ko so pisali o tem znamenitem vipavskem rojaku. Tako pravi Glaser, da so delovali na Janeza Svetokriškega zlasti »slavni cerkveni govorniki italijanski.«¹ Podobno je trdil pred njim že Balič v »Edinosti«,² istega mnenja je tudi dr. Medved v »Voditelju«,³ kjer piše, da se vidi pri Janezu Svetokriškem »vpliv laškega Cicerona na leci, duhovitega jezuita P. Ségnerija, kojega je Janez Krstnik tem raje posnemal, ker je i v njegovih žilah tekla vroča, laška kri«. S temi trditvami seveda ni dokazano nič in zato se mi je zdelo potrebno, da priobčim v tem oziru par podatkov, ki bodo nekoliko globlje pojasnili razmerje, ki je vladalo med tema dvema odličnima samostancema.

Razmerje med našimi deželami in Italijo je bilo v 17. stoletju v kulturnem oziru vse drugačno kot danes. Naši kraji so bili v oni dobi skoro izključno pod italijanskim vplivom, ki se je raztezal ne le na družabno, ampak tudi na literarno in umetniško življenje. »Krain stand im 17. Jahrhundert in einem engeren Zusammenhange mit Italien als gegenwärtig. Es pflegte seine Künste und Wissenschaften von Italien zu holen.«⁴ Isto velja seveda še v dosti večji meri za Primorsko in še posebno za Goriško. Po-

¹ Glaser, Zgod. slov. slovstva. I. str. 160.

² »Edinost«, 1883, štev. 91—93.

³ Voditelj, IX. (1906), str. 275.

⁴ Mitteil. d. histor. Vereins f. Krain 1861, str. 41.

sežno je pa plemstvo rado potovalo v Italijo in druge romanske dežele, kar je povdaril že Valvasor.¹ Enako pripoveduje isti Valvasor, da se je mudil znani laški kapucinec one dobe, o. Marco d' Aviano, dvakrat zapored v Ljubljani, 24. oktobra 1683 in 10. oktobra 1684.² Precej očiten dokument italijanskega vpliva v naših krajih za one čase je tudi ustanovitev kapucinskega samostana v Gorici. Kakor pravi zgodovina štajerske province,³ je bil ta samostan ustanovljen od benečanskih kapucinov, »a Capucinis quidem Venetis erectus et ad Provinciam Venetam S. Antonii de Padua pertingens.« In Marian⁴ piše, da so goriški samostan upravljali kapucini benečanske province celih 18 let.

V našem slovstvu imamo v isti dobi jako značilen pojav laškega vpliva v Kastelčevem rokopisnem delu »Spegel te Zhi-stosti«, ki je prevod laškega spisa »Specchio Spirituale.«⁵ V 16. in 17. stoletju je bil v Italiji, v Loretu, tudi šolski kolegij za »ilirske« pokrajine, ki se posebno omenja leta 1582; »il collegio illirico per la lingua et natione illirica.«⁶

Da niso tozadevni podatki izčrpani, to je razumljivo, a za okvir tega spisa naj podano zadostuje.

Janez Svetokriški je kot Vipavec bil bližnji sosed laške kulture in bilo bi res čudno, ako bi bila ta šla brez sledu mimo njega. Vemo iz njegovih ust, da je bival nekaj časa v Benetkah, kjer je večkrat ogledoval sliko sv. Frančiška v cerkvi sv. Marka. »— — kateri peld večkrat s mojimi očesami sim videl — —.«⁷ Da je naš slavni pridigar poznal italijanski jezik in italijansko slovstvo, nam dokazujejo nekateri laški citati v njegovih pridigah in pa dejstvo, da omenja pesnika Petrarca. Ako je poznal Petrarca in njegova dela, je gotovo poznal še kaj več iz italijanskega slovstva, četudi tega izrecno ne omenja.

Prve italijanske besede naletimo v III. zvezku pridig, v govoru na čast sv. Lovrencu, kjer omenja hudo vročino, ki je bila isti dan, češ, »kakor Lahy pravio. San Lorenzo della gran cal-

¹ Valvasor, Ehre d. Herz. Kr. II. 342.

² Valvasor, I. c. II., 577/78.

³ Schematismus F. F. ord. minor. S. P. Francisci etc. 1908, str. 15.

⁴ Marian, Geschichte d. ganzen österr. weltlichen und klösterl. Klerisey. II. Teil, 4. Bd. Wien 1782, str. 76.

⁵ Glaser, Zgod. slov. slovstva I. 157.

⁶ Monumenta spect. histor. Slav. merid. XXIII. zv. 331.

⁷ Sacrum promptuarium III. str. 509.

dura.«¹ V četrtem zvezku pridig citira Svetokriški izrecno laški pregovor. »Nevedo morebiti, kaj pravi ta Laški Priguvor. Ne per torto, ne per racion, lasciti metter in prigien.«² Zraven pristavlja dobesedno prestavo ter pravi dodatno: »En Slovenic pak je djal: Rajši se hočem pustiti zadavit kakor v ječo postaviti.« Za mesto London rabi italijansko obliko Londra. »Sim enkrat bral, de v mesti Londra je bila ena lepa, čedna, inu bogata Gospodična...«³ Na španski citat v četrti knjigi (str. 131) se tukaj ne bom dalje oziral, omenim ga le mimogrede.

Izmed znanih italijanskih pesnikov je omenil Janez Svetokriški edino Petrarca enkrat. »Inu Petrarcha je djal: aku katiri hoče kej kaj od mene imeti, nej danas pride...«⁴ Zadnji laški tekst v pridigah Janeza Svetokriškega se nahaja v V. zvezku njegovih pridig, in sicer tam, kjer pravi o sv. Frančišku: »Gdu nevej, de moj Oča S. Franciscus v svojih težkih, inu velikih boleznah je od veselja pejl, premišleoč tu nebešku veselje, katiru je imel doseči? zakaj on sam je taku po laški pejl E tanto il ben, ch'aspetto: ch'ogni pena m' e diletto.«⁵

Par desetletij pred Janezom Svetokriškim, ki se je rodil nekako okoli l. 1646 v Sv. Križu na Vipavskem in umrl dne 17. oktobra 1714 v Gorici, je živel in deloval v Italiji slavni reformator italijanskega pridigarstva, jezuit o. Pavel Ségneri (1624—1694). »Reformator der kirchlichen Beredsamkeit und Schöpfer eines besonderen Stils war Jesuit Paolo Ségneri,« pravi literarna zgodovina, ki sta jo priredila Wiese in Percopo.⁶

Posebno važne so bile Ségnerijeve misijonske pridige, ki jih je imel po celi Italiji. Baumgartner pravi o njem: »— lehrte einige Zeit Rhetorik, widmete sich dann aber dem Predigamt und den Volksmissionen, durchzog als Volksprediger 27 Jahre lang (1665—1692) ganz Italien, ... und starb .. 9. December 1694.«⁷ Sicer je Ségneri bil tudi otrok svoje, baročno navdahnjene dobe, a vendar ga Baumgartner imenuje »Klassiker der italienischen Kanzelberedsamkeit.«⁸ Med italijanskimi literarnimi zgodovinarji

¹ Sacrum prompt. III. 403.

² Sacrum prompt. IV. 137.

³ Sacrum prompt. IV. 143.

⁴ Sacrum prompt. V. 293.

⁵ Sacrum prompt. V. 306.

⁶ Geschichte d. ital. Litteratur von Wiese und Percopo, str. 450—51.

⁷ A. Baumgartner S. I., Geschichte der Weltliteratur, Bd. VI. 485.

⁸ Baumgartner, I. c. 485.

se še najbolj obširno peča s Ségnerijem Cesare Cantù, ki ga imenuje »il miglior nostro predicatore«.¹ Tiraboschi je Ségnerija obdelal precej na kratko, opozarja pa na veliko izdajo njegovih del iz l. 1720, v kateri se nahaja obširna biografija, ter opomni sledeče: »— e si conosce chiaramente che prese in ispecial modo a imitar Cicerone.«² Ako omenim še, da tudi največja italijanska literarna zgodovina³ ne nudi nič temeljitejšega o Ségneriju kot že imenovana dela, potem lahko zaključim ta odstavek.

Med številnimi deli o Ségnerija pridejo za nas le nekatera v poštev, v prvi vrsti: »Panegirici« (1664) in pa postne pridige »Quaresimale« (1679).

V naslednjem pa hočem podati nekaj vzporednih mest iz obeh pisateljev, ki po mojem mnenju niso le gol slučaj, ampak kažejo, da je Janez Svetokriški jezuita Segnerija ne le poznal ampak večkrat tudi uporabljal. Da ta odstavek ni še izčrpan, to je skoro nepotrebno omenjati. Ako mi bo mogoče, bodem s ponovnim brskanjem gotovo iztaknil še marsikako paralelno mesto, a za prvi poizkus naj zadostuje naslednje. Za primerjanje sem uporabil Ségnerijeve spise milanske izdaje iz l. 1837/38 v treh delih.⁴ Vsi navedeni slučaji so vzeti iz prvega dela⁵ (Milano 1837, Prediche e panegirici).

Sedaj pa zglede! Svetokriški ima za 7. nedeljo po sv. Trojici prav ostro pridigo, v kateri navaja tudi sledeči zgled, ne da bi sploh kaj omenil, od kod ga je vzel. »Ali še en Exempel vam nebodi težko poslušat od eniga žlahtniga Gospuda, kateri se je bil veno Dekilco zalubil, inu leto z oblubo, inu šenkigo na svojo vero perpravil, inu v hiši deržal, de ob vsaki uri je mogal svoje nečiste žele dopolniti.« Potem pripoveduje, kako so ga prijatelji in duhovniki svarili, naj malopridnico požene iz hiše in naj se poboljša, toda žlahtnik je vedno odgovarjal: nemorem, nemorem. Ko vmre, še reče: »Ti sama si bila vse moje dnij edini moj trošt, inu sedaj ostaneš ob moj posledni uri edinu moje veselje.« (Sacr. prompt. I. a, 196.) Ségneri piše v svojem »Quaresimale« (I. 117.) enako historijo: »Un cavaliere (sentite caso terribile e inorridite),

¹ Cantù, Della Letteratura ital. ecc. Torino 1856, pg. 404 seqq.

² Tiraboschi, Storia della lett. ital. VIII. 490.

³ Storia letter. d'Italia. Scritta da una societa di Professori, VII. 415/16.

⁴ Opere del padre Paolo Segneri della compagnia di Gesù. Milano 1837/38, I. II. 1. 2. III. (= 4 vol.)

⁵ Navajam kot I. Q. (Quaresimale) ali I. P. (Panegirici.)

un cavaliere chiaro di nascita, ma sordido di costumi, invaghitosi di una certa fanciulla, bènche moresca, se la teneva già da molti anni in casa per suo libidinoso trastullo, poco pressando le amonizioni, o severe de sacerdoti, o piacevoli degli amici.« Tudi ta je vedno trdil: Non posso, non posso! Nazadnje pa je rekel tudi ta sledeče besede: »Questa e stata la mia gloria in vita, questa e la mia gloria in morte, e questa sarà la mia gloria per tutta l' eternità.« (I. Q. 118.)

V pridigi na veliki petek proti koncu pravi Svetokriški: »Ak kateri ne bo taku vsmilenega Jezusa lubil panan bodi. Si quis non amat Dominum Jesum Christum, sit anathema.« (II. 564). Ségneri pravi ob koncu pridige »nel venerdi santo«: »Pera il barbaro, pera chi ancor non v' ama. Si quis non amat Dominum Jesum, sit anathema.« (I. Q. 366.)

V pridigi o sv. Štefanu pravi Svetokriški svojim poslušalcem, da jim hoče kot pobožnim služabnikom sv. Štefana »to lepo historio povedat, inu mojo pridigo sklenit«:

»V tem lejtj 1147. kadar Zamurici so bilij v špansko deželo prišli, inu veliko mest v svojo oblast perpravili, takrat je zbral španski kralj Alfonz skupaj veliko vojsko in poklical na pomoč eniga Firšta Galzeranus s imenam'.« Tega kneza so zamorci vjeli, a sv. Štefan ga je na čudežen način rešil iz ujetništva. (III. 20/21.) Ségneri pripoveduje v panegiriku na sv. Štefana popolnoma isto dogodbo in začne: »Nel tempo che le Spagne erano infestate da Mori, l' anno 1147. andò il rè don Alfonso con un poderosissimo esercito sotto Almaria ecc. (I. P. 554.) Obe dogodbi se popolnoma vjemata, le slovenska ima nekaj manj podrobnosti. Te historije nima ne Surius, ne Baronius.

V pridigi na dan sv. Jožefa se mi zdita dva citata precej sumljiva. Svetokriški citira Gersona in Suaresa enega hitro za drugim: Suarez, p. 3. t. 2. Disput, 8 lect. 1. in Gerson, Ser. de Nat. B. V. Consid. 4. (III. 209). Ségneri ima v pridigi na čast svetemu Jožefu ravno tako ta dva citata čisto blizu skupaj (I. P. 597). Značilno je, da ima Ségneri iz Suaresa pravilno »sect.« Svetokriški pa »lect.«

Pridiga sv. Jožefa pa ima razen tega več sledov literarne sorodnosti. Tako n. pr. pravi Svetokriški, da nudi zgodovina več primerov, da so možje nizkega stanu vsled zakona z vladaricami, cesarji in kralji postali, »kakor se bere od Marciana kateri je bil

vzel Pulcherio Cessarico, Annastasius Ariamno, Paphlagonius Zoelo, Philippus Ioanno, kateri zavolo svojih nevest so bili kralji, inu Cessary ratali.« (III. 207.) Ségneri pravi: »Cosi qual diritto ebbe all' impero un Marciano, se non che l' essere da Pulcheria sposato — — qua — le un Anastasio, se non che l' essere lui sposato da Arianna; quale un Paflagonio, se non che l' essere lui sposato da Zoe, tutte e tre femine Auguste?« (I. P. 599.) Ioanno, kastilsko kraljico, je Svetokriški lahko dostavil iz svojega znanja zgodovine, saj je umrla šele l. 1554. Poročena je bila s Filipom, sinom Maksimiljana I.

V isti pridigi piše Svetokriški: »Taku berem od S. Luciana, de on s svojim obličam, inu pogledam je Ajdje na pravo vero obračal.« (III. 209.) Ségneri piše: »Onde ha di san Luciano, ne suoi fasti sacri, si legge cosa ammirabile; ed è, che col solo volto egli convertiva i Gentili alla Fe di Cristo.« (I. P. 599.) V isti pridigi piše dalje Svetokriški: »Taku berem od S. Gregoria Nissena, de kadar kuli je vidil peld Abrahama silnu veliko andoht je v svojim serci počutil.« (III. 209.) Ségneri piše: »San Gregorio Nisseno nel contemplare l' effigie del vecchio Abramo si sciogliea in dolcissima divozione.« (I. P. 599.) Še ista pridiga. Svetokriški: »Kadarkuli S. Chrysostomus je pogledal na peld S. Paula Apostela, njegovu serce se je vnelu z ogniam ajfra časti Božje.« (III. 209.) Ségneri: »San Giovanni Grisostomo nel mirar la figura dell' apostolo Paolo si accendea tutto di ferventissimo zelo.« (I. P. 599.) In zadnji primerek iz te pridige: Svetokriški pravi, da so včasih celo slikane svete podobe imele to moč, da je gledalec bogaboječ »ratal«. (III. 209.) Ségneri piše, da ni le osebni pogled svetnikov čudodelno učinkoval, »ma quel dei loro simulacri, delle loro statue, possiede anch' egli spessissimo una tal forza.« (I. P. 599.) V pridigi na čast sv. Antonu povdarja Svetokriški čudeže tega svetnika in navaja kot priče razna mesta, n. pr. Padovo, Lizabono, deželo portugalsko, francosko, špansko, poljsko, nemško, laško »inu celli svejt, tudi ta novi v Indijah.« (III. 306.) Ségneri piše, da je češčenje sv. Antona razširjeno po vsem svetu. »Non dico in Portogallo, dov' egli nacque; non dico nella Francia, dove insegnò; non dico nell' Italia, dove riposa: ma in tutti i régni d' Europa anzi nelle Indie medesime, e vecchie e nuove, è si divulgata la celebrità del suo nome . . .« (I. P. 658.)

V četrtem zvezku svojih pridig ima Svetokriški kot prvo pridigo »De verbo Dei«. Ségneri ima v »Quaressinale« pridigo

za prvo postno nedeljo, z geslom: »Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei.« V rečeni pridigi pravi Svetokriški: »Gdu navej, de kadar S. Anton de Padua je pridigal, tulikajn ludy grešnih se je spokorilo, inu pobulšalu de zreči se nemore...« (IV. 9.) Ségneri pravi: »Predicando quel gran campione di Cristo, Antonio di Padova ecc.« (I. A. 44.) V isti pridigi ima Svetokriški zapored še sledeča imena: »Kadar je pridigal S. Dominicus — — — Kadar je pridigal S. Vincentius Ferrerius — — — Kadar je pridigal Sveti Curbertus — — —« (IV. 9.) Ségneri pravi: »Predicando un Domenico — — — Predicando un Vincenzo — — — E predicando parimente un Cutberto — — —« (I. Q. 44.) O vplivu besede božje pravi Janez Svetokriški v rečeni pridigi sledeče: »Glihi viži sim bral od eniga grešniga grozovitniga Razbojnika iz Imenam Mojses«, ki se je po vplivu besede božje poboljšal. »Pelagia ena očitna grešnica sliši en dan pridigo od sodniga dneua, na kateri vsy grehi se bodo vidli, taku močno se prestraši, inu sgreua, de vse zapusty, veno puščavico se zapre, ter veliko pokuro della, inu Sveta rata.« (IV. 9.) Ségneri piše o besedi božji: »Questo cambiò la nell' Egitto un Mosè di feroce assassino in divoto monaco, — — questo una Pelagia di meretrice in romita«; (I. Q. 48.). Ker so ta tri zadnja vzporedna mesta iz dveh pridig, ki obdelujeta isto snov, je težko govoriti le o slučaju.

Iz petega zvezka naj navedem le en primer! Janez Svetokriški imenuje sv. Hrizostoma: »Mojster teh Pridigarjou, Sonce te(h) Vučenikou itd.« (V. 174.) Ségneri pravi: »san Giovanni Grisostomo (pigliato da me volentieri questa mattina per maestro in questa materia, da lui trattata — — —«). (I. Q. 253.)

Toliko za enkrat. Po mojem mnenju je pač gotovo, da je Janez Svetokriški dobro poznal Ségnerijeva dela, posebno starejša. Večkrat se je gotovo tudi zatekel k temu odličnemu italijanskemu pridigarju, ki pomeni za italijansko kulturo nekaj več kot navadnega samostanskega govornika. Da bi radi tega bil Svetokriški postal v svojih delih kak nesamostalen posnemovalec, tega ni mogoče trditi, kajti domača, slovenska struna doni pri njem za one čase dovolj močno. Radi tega mora slovensvena zgodovina slovenska prej kot slej temu odličnemu možu, ki ni imel domačih zgledov ravno na izbiro, biti le hvaležni, da nam je podal v domačem jeziku toliko po vsebini in jeziku do-

vršenih plodov svojega izrednega, požrtvovalnega dela. Z vso pravico smemo tedaj ponoviti, kar pravi o Janezu Svetokriškem njegov samostanski sobrat, preč. g. o. Oton Kocijan, »juremerito titulum Patris homileticae slovenae promeretur.«¹

¹ Schematismus F. F. Ord. M n. S. P. Francisci Capucc. Almae provinciae Styriae 1908., pg. 57.

Jens Johannes Jörgensen.

Literarno biografična študija.

Alojzij Res (Gorica).

Majhna je Danska. Tri milijone ljudi, med temi nekaj tisočev katolikov. Delaven, simpatičen narod, ki je dosegel visoko kulturo, posebno na socialnem in gospodarskem polju. Ko je nordska literatura zavladovala za nekaj časa v svetovni moderni in ji določila razvoj (Ibsen in Björnson, Strindberg, Knut Hamsun in Selma Lagerlöf), je s tem opozorila tudi na druga slovstva na severu, posebno na Dansko. Dansko slovstvo je bogato, ne dosega pa višine drugih narodov. Kljub temu so posegli Danci v novejši tok literarnih struj, zlasti: J. Chr. Andersen, Jens Peter Jacobsen, estet Georg Brandes in konvertit Jens Johannes Jörgensen.

Jens Johannes Jörgensen se je porodil 6. novembra 1866 v Svendborgu na otoku Fyen (nemško Fünen), v »starem, malem, tihem mestu stare, male, tihe Danske«. Oče, pomorščak, je bil večinoma zdoma in je prepustil vso skrb za vzgojo otrok materi in stricu. Oba sta bila verna protestanta, a o veri nista mnogo govorila z otroki. Jens je podedoval nežno nra^v matere in ob težkih borbah v življenju se je spominjal njenih otožnih cerkvenih pesmi, ki jih je pevala ob dolgih zimskih večerih. Poletja je preživel večinoma na vrtu, se igral z rožami in že tedaj vzljubil narodo; pozimi pa je tičal med knjigami strica, ki je poučeval na mestni realki danščino in literaturo. Stric, samec, je porabil

Viri: Jörgensenova dela; A. Benković: J. J. Jörgensen — »Luč« 1913. — Grofica Holstein-Ledreborg k nemškemu prevodu »Življenja laž in resnica«. — Kirchheim-Mainz 1903; E. M. Hamann k nemškemu prevodu »Slike rimskih svetnikov«. Einsiedeln Benziger & Co. 1906.

vso svojo plačo za svojo knjižnico, ki je obsegala okoli 3000 knjig. Vse to bogastvo literature je bilo Jørgensenu odprto: »Ob dolgih zimskih večerih sva sedela s stricem sklonjena na knjige, zunaj pa je bil mir, s snegom pokrite ulice, le zdajpa zdaj pretrgan od zvončkanja sani...« (Åvtobiografija.)

Tu se je Jørgensen naužil romantike, tako značilne za njegova dela. Izprva je čital viteške romane Bernharda Ingemannanna (1789—1862), ki je bil z Öhlenschlägerjem in Grundt-wigom glavni predstavnik nacionalne romantike v začetku 19. stoletja. Njegova religiozna lirika v »Jutranjih in večernih pesmih« (Morgen og Aftensange) je preprosta in iskrena, a historični romani — pod vplivom Walterja Scotta — so polni mržnje do katoliške hierarhije srednjega veka. Sledil mu je Fr. Paludan-Müller (1809—1876). Prva njegova dela so le medel odsev svetobolja Byrona in Heineja, pozneje se je povzpел do nekega etičnega idealizma. V svojem glavnem delu, eposu »Adam Homo«, biča odpad od idealov mladosti, opisuje vse strasti realnega življenja in »neusmiljeno trga cape, s katerimi junak skuša zakriti pred samim seboj svojo moralno nagoto.«¹ Produktivnejši je »severni Goethe«, Adam Gottlob Öhlenschläger (1779—1850), ki je z njim dosegel danski romanticizem vrhunec. Povzročil je renesanco skandinavskega duševnega življenja v 19. stoletju in ustvaril s svojimi žaloigrami (»Palnatoke« i. dr.) dansko tragedijo. Soroden mu je Hauch (1790—1872), ki je podal v »Liričnih pesmih in romancah« (Lyr. Digte og Romancer) najboljše pesniško delo danske romantike. Iz proze je čital Jørgensen najrajši povesti juda Aarona Goldschmidta (1819—1887), povzete iz življenja danskih judov (»Fortaellinger«, »En jøde«).

Te pisatelje iz domače literature je čital Jørgensen. Ti so počasi omamljali mlado srce in ga napolnjevali nezavedno s sovraštvom do vsega, kar je katoliško. A segal je rad tudi po tujih slovstvih, posebno se mu je priljubil ameriški romantik Henry Wadsworth Longfellow (1807—1882), njegova »The Golden Legend« (snov: »Armer Heinrich« od Hartmanna von Aue) in pa »The Song of Hiawatha«, epos izumirajočih Indijancev. V »Zlati legendi« je našel Jørgensen fragmente srednjeveških himen v latinskem jeziku. »Imel sem posebno veselje nad njimi, pravi, dà, prepisal sem jih celo v posebno knjižico, da bi jih imel vedno

¹ W. Horn: Geschichte der Literatur des skandinavischen Nordens — Leipzig 1880.

pri sebi. Spominjam se posebno vtisa teh kitic neke romarske pesmi:

Me receptet Sion illa,	Urbs coelestis, urbs beata,
Sion David, urbs tranquilla;	Supra petram collocata.
Cujus faber auctor lucis,	Urbs in portu satis tuto.
Cujus porta lignum crucis,	De longinquo te saluto,
Cujus clavis lingua Petri,	Te saluto, te suspiro,
Cujus cives semper laeti.	Te affecto, te requiro.

Tako sem že tedaj, komaj dvanajstleten dečko, čutil neko hrepenenje po mestu miru, sezidanem na Petrovi skali. Približno ob istem času je bilo, ko sem našel v nekem danskem slovníku — sam ne vem več, kako — prvo polovico Zdrave Marije, tudi v latinskem jeziku. Tudi to sem si prepisal in spominjam se še prav dobro, da sem jo ob večerih recitiral, ko sem slonel na oknu in gledal v luno. Moja najstarejša sestra me je nekoč zato ukorila in rekla, da nisem več kristjan, ampak, da molim k mesecu.« (Avtobiografija.)

Vse to so bila le čuvstva, lepa čuvstva, ki jih zdajpazdaj zbudi v človeku nejasna želja po lepoti, po dobrem. A krščanstvo je ginevalo v njem: »In morda je prav trdila dobra sestra — morda v resnici nisem bil več kristjan. Bil sem za vsako prirodno lepoto tako občutljiv, da me je večkrat obvladala z vso močjo verskega čuvstva. Tako sem prišel nekega večera z materjo in stricem iz neke družbe domov. Poln mesec je stal nad zvonikom Naše Mile Gospe in je napolnjeval vso ulico med starimi hišami z belo svetlobo. Vsi smo že bili v hiši, a jaz sem se splazil z nekim izgovorom zopet vun. In zunaj, v mesečini, sem padel na kolena in obrnjen k mesecu sem molil — k mesecu, mislim, k nebu, k žareči lepoti noči« ... (Avtob.)

V tem nezavednem, čuvstvenem panteizmu je prišel čas priprave za protestantovsko krizmo (birmo) in zadnjo večerjo. »Bil sem v sv. pismu dobro podkovan, doma sem se temeljito učil Novega Zakona. Da dobim odgovore na težka vprašanja, sem čital dogmatiko danskega škofa Martensena (prijatelja Lenaau, kateremu je nesrečni pesnik posvetil svojega ‚Savonarola‘). Kakor ta moj učenik, sem si tudi jaz v protestantskem krščanstvu prikrojil marsikaj po lastnih špekulacijah.« (Avtob.)

Tako se je zanimal mladi Jörgensen za krščanstvo le še intelektualno. Nekaj časa je čital cerkveno zgodovino in ekscerpiral teologične in teozofične sisteme, kateri so mu najbolj ugajali

in niso bili preveč ortodoksni. Ugajalo mu je krivoverstvo gnostikov, teologija Origena in Böhmejeva špekulacija. Vse, kar je iskal, so bile le drzne miselne stavbe, nenavadne ideje, pol verni, pol neverni duhovi, ki so pridevali veri ezoteričen pomen, razumljiv le posvečencem. Jörgensena samozavestni razum je hotel biti tudi tak posvečenec, hotel je postati adept tiste duševne alhije, ki izpreminja svinec dogme v čisto zlato misli. In zgradil si je iz neoplatonske filozofije, krščanske gnoze in teozofije Böhmeja svojo, privatno vero: svoje malo, simbolično krščanstvo, v katerega je sam veroval. S tem krščanstvom je prejel zadnjo večerjo in krizmo.

S šestnajstim letom je odšel Jörgensen v Kjöbenhavn (Kopenhagen), da se z dveletnim kurzom na gimnaziji pripravi za vseučilišče. Ker je prišel iz najlepših krajev danske, mu je bilo veliko mesto temna, umazana ječa. Stanoval je v starinskem predmestju pri ubogi čevljarški družini in se začel intenzivno baviti z angleško, nemško in rusko književnostjo.

Čital je melanholične pesmi Lenaua, frivolne, blesteče verze Heineja, ki s strupenim cinizmom more v človeku vsa dobra nagnjenja. Vzljubil je Byronov titanizem in svetobolje v »Manfredu« in »Kainu«, omamljala ga je čudovita lirika Shelleyevih del (»Rešeni Prometej«), a z njo je pil tudi sovraštvo do vsega, kar je krščansko, in njegova že itak k melanholiji nagnjena duša se je oprijela pesimizma Turgenjevega. »Postal sem iskren častivec Goethejevega Fausta in mislil sem, da leži v drugem delu skrita vsa modrost življenja in sveta.« To so bili domači prijatelji v »siromašni dijaški in pesniški sobici visoko gori med starimi, rdečimi strelhami«.

In zgodilo se je, kar se je moralo zgoditi: modernizem je izpral zadnje ostanke krščanstva iz mladostnih njegovih misli, ko ga v srcu že davno ni bilo več. Lutrova cerkev je učila z odkrito absurdnostjo, da je dober le oni, ki veruje, da je le vera k zveličanju potrebna. Toda Goethejev Faust mu je postal ideal večnega stremljenja: nebo zveličanja se odpira le idealnemu stremljenju in humanemu delu, in Shelleyev Prometej ga je navdušil z živlenskimi principom idealnega upora: dolžnost človeka je, da se bojuje za resnico in pravico (ki obstojata v npravnostni revoluciji), proti vsem zlim silam sveta.

Med temi nauki ni poznalo mlado Jörgensenovo srce nobene vezi več. »Z viharnim ogorčenjem se je uprl barbarskemu nauku«,

zavrgel vse krščanstvo in prišlo je ono jutro meseca maja 1884, ki ga tako lepo opisuje v knjigi »Življenja laž in resnica«, prišel je oni večer, ko ni izmolil več običajnega očenaša.

»Od tedaj sem postal strasten panteist, omamljen častivec prirode — ljubil sem samoto globokih gozdov — postal sem nočni sanjar — pil sem roso in mesečino — molil sem zvezde in grobno tišino jesenskega miru. Moja največja sreča je bila, če sem sedel sam, globoko v svetlozelenem pomladnem gozdu, gledal zlato solnčno luč na s travnicami pokritih tleh in poslušal kukavico.« (Knjiga s pota.) Goethe in Shelley sta ga izpreobrnila, mislil je, da najde srečo v naročju individualizma, v popolnem uživanju lastnega jaza.

Jasno je ležalo zdaj življenje pred njim: na eni strani plemeniti bojevniki resnice in svobode, na drugi strani črna masa luči in življenju sovražnih ljudi. Vera v Boga se je razpustila v nič, nadomestil jo je panteizem, večna materija, umrljivost duše. Njegov čas je pričakoval konec krščanstva, na obzorju je vstajala socialna republika z novim, srečnim človeštvom v prerojenem poganstvu. Vsa znamenja so bila že tu: v Franciji je svobodomiselnostna republika začela zmagonosno preganjanje kristjanov; italijanska kamora je zapodila menihe in redovnice iz trdnjav obskurantizma in postavila spomenik panteistu (Giordanu Brunu), ki je bil umrl na grmadi »intolerance«; v Nemčiji je stala ateistična in materialistična socialna demokracija kot mogočna armada, in brezverstvo Brandesa in njegovih je začelo zmagoslavni pohod po severu. Vse se je združilo pod praporjem nove, svobodne misli: v Angliji Darwin in Spencer, Mill in Swinburne; v Franciji Taine in Renan, Zola in Goncourt; v Nemčiji Strauß, Feuerbach in Heyse; v Rusiji Turgenjev; v Italiji Carducci; na severu Ibsen in Björnson, Strindberg in Brandes in Jacobsen.

Posebno zadnja dva sta obvladala vse dansko javno življenje in mu vtisnila pečat svoje osebnosti. Georg Brandes (roj. 1842) se je že v mladosti navzel svobodomiselnih idej Hegla, Feuerbacha in Spinoze. Po dolgih potovanjih se je vrnil domov z rezultati francoskega pozitivizma in naturalizma, s svobodomiselnimi nazori nemških filozofov, posebno Strauša, in jeseni 1871 je začel na kjöbenhavski univerzi svoja znamenita predavanja o »glavnih strujah v literaturi 19. stoletja«. Kot »svoboden duh« je pretrgal vezi z vso tradicijo in stopil je proti obstoječim političnim, verskim in literarnim razmeram v radikalno

opozicijo. Kot estetik in kritik pristaš francoskega realizma, je pisal duhovite eseje o francoskih, angleških, nemških in ruskih pisateljih in zadobil velik vpliv ne le na vso skandinavsko, ampak tudi na nemško in francosko literaturo.

Umevno, da so se ga oklenili vsi mladi danski umetniki, med njimi tudi največji: Jens Peter Jacobsen (1897—1889), poet barv in luči, ki je posredno in neposredno vplival na vso moderno (tudi slovensko) in določil smer Jørgensenovemu umetniškemu pojmovanju in stvarjanju. Jacobsenov stil je mojstrski, »stkan iz barv in glasov, stil, ki se naslaja v nekem večnem opojnem čuvstvanju, razlivajoč se zdaj v plameneč žar, zdaj v nežno-trepetajoče hrepenenje«. Po pravici ga imenuje Georg Brandes »največjega kolorista sedanje proze« (Essay o Jacobsenu), ker njegov jezik je težka, čudovita barva, stil čarobna barvna kompozicija. A »njegovo pisateljstvo ni bila umetnost radi umetnosti — če ta sploh obstoja — bojeval se je vse svoje življenje, v poeziji in znanstvu, za eno idejo: ponosno idejo brezverstva, popolno brezbožnost, za ateizem brez pridržka.«¹ Bil je apostat srca, ne duha, o svojem ateizmu ni bil umstveno nikdar prepričan, vse je bilo le rafinirano, fantastično čuvstvo in tiha, glodajoča strast. Ateizem ga ni vabil, kakor vabi resnica znanstvenika, ampak omamljal ga je, kakor slepijo bolne čute dozdevni svetovi, solnca in svobode polni. Tako je presanjal Jacobsen vse življenje v lenem brezdrlju, težkih sanjah in v bolnem, čuvstvenem, skoraj bi rekel: pietističnem ateizmu. Vse to odseva nujno iz njegovih del. Junake, ki niso osebnosti, ampak kompleks reflektov miljeja, pošilja v boj za svoje ideje, v brezupen boj z realnostjo in vsi padejo in obnemorejo (»Niels Lyhne«), ker ni moči v njih, ni življenja. Enostranski, vseuničujoči subjektivizem zamori v njih vsako dobro kal (»Mogens«, »Gospa Marija Grubbe«), le moreč vzduh težkih sanj leži na vsem. — A razočaranje je bilo bridko: z aristokratsko ironijo ni zmožel jetike, boleznih modernih poetov, s smehljanjem ni zakril notranje praznote in osamelosti, umrl je »z brezupnim, steklenim pogledom, uprtim v dobro mater«², ki ga edina ni zapustila.

Toda danska mladina se je čutila močno in varno v okrilju teh mož, služila je ideji, ki so jo nosili vsi veliki duhovi časa.

¹ Edvard Brandes: Breve fra J. P. Jacobsen — »Tilskneren« 1911 — Kyøbenhavn.

² Primerjaj: Jakob Overmans S. J.: J. P. Jacobsen. — Stimmen aus Maria-Laach LXXX.

Sledila jim je slepo, vdano, in zametala vse, kar se ji ni pridružilo. Oni so bili bojevniki resnice in svobode, vse drugo je bila puhla noč, zabitost, obskurantizem in reakcija. Z idealnih visočin bitnosti, z olimpa umetnosti in poezije so zrli heroji svobodnega človeštva: Lessing in Kant, Herder in Goethe, Byron in Shelley. Dalje ni segal pogled: za 18. stoletjem je bilo svetovne zgodovine konec in le drzne povesti in bajke so še pripovedovale o renesanci, srednjem veku, antiki . . .

In kot mlad, navdušen »vitez sv. Duha« je stopil Jørgensen v prve vrste danskega radikalizma. Sklenil je, da opraviči svojo vero s svojim življenjem: hotel je pokazati svetu pogana, ki hodi čista pota. Bil je prepričan, da najde med sobojevniki može z jasnim čelom, navdušenim pogledom, z resno besedo, z velikimi dejanji. Ko je nekoč poslušal Björnsonovo predavanje o »enkrat in večkrat poročenih«, se je razveselil ob zavesti, da je njegovo telo še neoskrunjeno, da je in ostane čist in zdrav.

V poletju 1884 je napravil Jørgensen sijajno abiturientski izpit z danščino kot najboljšim predmetom. Prve počitnice, ki jih je preživel doma kot študent, so mu ostale v vednem spominu: od jutra do večera in v svetlih nočeh je romal po tihih, globokih gozdovih in ob Sundu. In Heine je bil pesnik, ki se ga je oklenil, ob katerem se je naslajal in poskušal napisati prve verze.

Vrnil se je v mesto, bogat prirodnih vtisov, in vpisal se na filologično fakulteto. A suh študij mu ni posebno ugajal; čital je rajši dalje ljubljene pesnike in napisal tuptatam sam kak verz. Leta 1885 je položil z odliko drugi izpit »philosophicum«, in se baval naslednje leto izključno le z liriko, čitanjem in novelističnimi poizkusi, vesel življenja, moči in mladosti.

Toda danski radikalizem je kmalu slekel namišljeno nedolžnost. Georg Brandes ni ostal zvest prvim načelom. Zavrgel je demokratizem Stuarta Milla in se oprijel aristokratizma Nietzschejevega in njegovega nadčloveštva. »Jenseits von Gut und Böse« ni bilo več zakonov, ne mejá, zato je proklel »gotove, velike«, svobodomiselne pesnike, preoblečene predikante (Björnsona), »ki zboljšujejo nedolžnost neporočenih mož«. Dvignil se je tudi Strindberg in zahteval neomejeno spolno svobodo. Tu je bilo jasno vsem, da mora resnično svobodomiseln, resnično modern človek biti ne le neveren, ampak tudi — nečist. S prešuštvovanjem je začela mladina dokazovati svojo zvestobo radikalnim ambicijam, prešuštvo je postalo glavni znak pravega svobodomiselstva. Zgo-

dilo se je, kar je Goethe prerokoval o vsakem lažnivem preporodu:

»Anfang geistlich, Mitte leiblich, fleischlich End'«.

Ves véliki idealizem, vsa zlata prostost in svoboda se je pogreznila v blato.

Tudi Jørgensen se ni mogel dolgo upirati sladkim sirenam. Njegova duša, odtrgana od Boga, je čutila v sebi silni nagon narave, padati in pasti, slutila je naslado greha in spoznanja. Umazano je bilo srce, oskrunjena misel in prišla je sramotna noč... (Naša Gospa Danska).

Leta 1886 je Jørgensen pustil filologijo in se vpisal za naravoslovje, zoologijo. Vzrok izpremembe je bil bolj pesniški nagib, kot zrel premislek; hotel je proučiti narodo, doumeti nje lepoto. Dve leti je poslušal predavanja zoologa dr. Bergha, ki je bil oženjen s sestrično Georga Brandesa. Zahajal je tudi k njemu na dom in bival tako v glavnem taboru danskega radikalizma.

In kot Brandesov učenec je pokazal Jørgensen njegov vpliv že v prvih pesmih, ki so izšle v nekem ilustriranem časopisu. Pri tem se je seznanil z nekoliko starejšim pesnikom Viggom Stuckenbergom in sklenil iskreno prijateljstvo z njim. Ob skupnem delu ga je Viggo nagovarjal, naj izda svoje pesmi. In res je Jørgensen l. 1887 izdal prvi zvezek svojih pesmi z naslovom »Verzi«, pesmi polnih oboževanja narode in mračnih, zdvojenih čuvstev, a z značilno lepoto oblike in ritma. Brandes jih je v »Politiki« pohvalil in poslal Jørgensenu laskavo pismo, ki je bilo začetek osebnega občevanja z njim.

Leta 1888 je izdal Jørgensen »Pomladne zgodbe«, ljubavne epizode z bistroumno karakterizacijo oseb, in leto pozneje novelo »Tujec« z nežno liriko v pretirani obliki realizma. Leta 1889 se je bavil Jørgensen le s pisateljevanjem in pustil zoologijo. Zanimala ga je žurnalistika in stopil je v uredništvo »Kjöbenhavn's Børs-Tidende«. Živel je le umetnosti, le njej je služil. »Spominjam se še noči, ko je bil mesec moja edina luč na izposojeni mizi, kjer sem pesnikoval — mlad, ubog in srečen kot cigan. Saj sem vse življenje položil na oltar, kjer žrtvuje mladost samo sebe večnim silam — na oltar Apolona — in na tvojega, zlata Afroditita...« (Knjiga s pota.)

Na teh oltarjih je Jørgensen pisateljeval in »žrtvoval s v e t i umetnosti najdražja srca«. Kmalu nato je izšel njegov novelistični

ciklus »Poletje«, ciklus poln fantastične simfonije prirodnih občutij in silne erotike, in žel je navdušeno pohvalo Brandesa in vsega danskega časopisja. Saj izpoveduje Oluf v neki noveli, da mu je žena »boginja divje svobode, sladkega greha in tajne naslade čutov«. Delo je silno vplivalo na mladino, tako, da ga pisatelj danes nikomur ne priporoča. Leta 1891 je izdal zbirko pesmi in kratkih prozaičnih stvari: »Občutja« (Stemminger). Ljubezen, greh, ženske so edini predmet tega dela.

To je doba Jörgensenovega življenja, ko je okusil naslado, strast in greh do dna, ko je živel na svetu le, da je užival svoj jaz, ki mu je žrtvoval vse: očeta, mater, čisto ljubezen. »Ali rožam spomladi in solncu poletja slede še prehitro dež in megle jeseni, padajoče listje, padajoči sneg. Vsa zemeljska lepota cvete le, da ovene in moj panteizem mi je bil vir globokega, tužnega pesimizma« (Avtob.). Mesto ga je pogoltnilo — veliko mesto — absint kavarn — popivanje v dolgih zimskih nočeh in nezmisljeni pogovori s pijanimi tovariši — časopisje, ki napolnjuje človeka s suho praznoto — in ovenel je, kakor drevo na bulvarju. (Knjiga s pota.)

Žurnalistika ga je duševno potlačila, ovila ga je noč onemoglosti in brezupa. »In v tej črni noči, sem segal, kakor toliko od njih pred menoj in za menoj, po onih diaboličnih zdravilih bolnih duš (opij), ki odpirajo vrata ,umetnih paradižev'« (Avtob.). Začel je čitati Baudelaireja, ki išče raj v pijanosti in omamah opija (»Les Paradis artificiels«) in srečo v nizkotnosti (»Les Fleurs du mal«); čital je Edgar Allan Poea, pisatelja groznilih, bolnih novel in pesimizma in gorjapolnih pesmi; iskal je miru in pogubljenja pri De Quinceyem, ki povečuje opojnost opija in navidezno srečo v njem (»Confessions of an English Opium Eater«), iskal je moči in tolažbe pri zdvojenem Swinburneu. Tako je postal Jörgensen propalica, dekadent med dekadenti, iskal je lepoto in umetnost v krvi, v nasladah, svobodnem in divjem življenju.

»Ako pogledam nazaj na one čase, se mi zazde kot ena sama dolga, zdaj črna, zdaj mesečna, zdaj zvezdnata zimska noč. Ona leta niso imela dnevov, le noči. In zgodilo se je v eni taki noči, da sem slišal med prijatelji potepuhi in vlačugarji prvič ime moža, ki je iz adepta Baudelairejevega in omamljenca svetne ljubezni postal učenec večne modrosti in opojenec božje sladkosti — Paul Verlaine. V preprostih, iskrenih pesmih knjige »Sagesse« (Modrost) mi je zasvetil prvi jutranji svit katoliške

resnice. Saj sem tudi jaz zaigral mladost, tudi jaz sem tako vzdihnil z ubogim Lelianom (Verlaineom) v ječi:¹

Mon Dieu, mon Dieu, la vie est là,	Qu' as-tu fait, ô toi que voilà
simple et tranquille,	pleurant sans cesse;
cette paissible rumeur — la	dis, qu' as-tu fait, toi que voilà
vient de la ville.	de la jeunesse?

Tudi jaz bi si stavil lahko grozno vprašanje: »Et vraiment, quand la mort viendra, que reste-t-il?« (In resnično, ko pride smrt, kaj nam ostane?) Tudi jaz sem zahrepenel po drugem, boljšem življenju, kot je bilo to, ki sem ga dozdej živel, »aux travaux ennuyeux et faciles« (življenje dolgočasnih in lahkih del), po onem preprostem in resničnem življenju, kjer je edino skrita sreča.« (Avtob.)

Ob tem spoznanju se ga je polastila duševna praznota, nemoč in razočaranje: »Vse je postalo umetničenje in duševna zmeda, bolezen in čudaštvo, parfem in likerji. Dokler se nisem popolnoma izgubil — dokler nisem več razločeval noči od dneva, dokler ni moja duša postala tako trudna, moja misel tako brezplodna, dokler ni moja volja tako bolešno zahrepenela po pokoju. In kot mož, ki ni nikdar vzdihaval gorskega zraku življenja, sem proklet in zavrgel svet, ki se mi je zazdel kakor veliko, smrdeče mesto z umazanimi ulicami« ... (Knjiga s pota). »Dan in luč so nam obetali, a dobili smo le temo in noč!«

Zagnusilo se mu je nizkotno življenje, zastudile temne strasti: »Moja noga je trudna od steza noči, ki so spolzke kot kače — in moje oko želi luči in solnca in dneva...«

Medtem je Jørgensen postal urednik simbolistične revije »Taarnet« (Zvonik) in izdal novelo »Drevo življenja«, zgodbo mladega moža, življenje nizkih strasti, ki jim podleže človek. Delo je nečisto, otožno in zdvojeno, a že so misli v njem, ki jih

¹ Moj Bog, moj Bog, življenje je preč	Kaj si storil s seboj,
preprosto in mirno;	ki jokaš brez miru;
ta šum hladeč	povej, kaj si storil
pošilja mesto večerno.	iz svoje mladosti?

Paul Verlaine (1844—1896), največji pesniški talent izmed »Parnasovcev«, se je vrnil po divjem življenju v Cerkev in napisal najlepša dela francoske katoliške lirike: »Romances sans paroles«, »Sagesse«, »Amour«. — A vdal se je zopet pijančevanju in padel nazaj v prejšnje življenje in napisal poltene: »Parallèlement«.

je črpal iz Verlainovih del. To mu je Brandes tudi očital, roman raditega zavrgel in Jörgensena svaril. A ta je bil že našel dva druga prijatelja, oba slikarja katolika: Fr. Mogensa Ballina in l. 1894 Holandca Jan Vercade-a (zdaj benediktinca na Monte Casinu). Ballin mu je dal Ernesta Helloa »L'Homme« (Človek), knjigo, ki se je je Jörgensen oklenil kakor razodetja in našel v njej pot do Resnice, do miru.

Ta dva prijatelja sta mu omogočila potovanje v Italijo, ki je bilo zanj odločilno.

S prijateljem Ballinom je odšel iz domovine in »pustil za seboj podrto hišo in razbit svet«. A tajno upanje je bilo v njem, nejasna slutnja in neodoljivo hrepenenje po objemu najsvetlejše sreče življenja. Potoval je ob Renu v starodavni Nürnberg, nato v samostan Beuron. Tu je opazoval prvič neznano mu samostansko življenje, polno zatajevanja, molitve in dela. A ko je čital zvečer v celici v Kempčanu: »Relinque omnia et invenies Deum,« se je zdrznil ob misli, »da naj zapusti vse: solnce in pomlad, mehke ustnice in božansko vino, prostost in srečo«. In zbežal je dalje preko Curiha v Italijo in dospel nemiren in razdvojen v Asisi, o katerem pravi neki frančiškan, »da je od narave ustvarjen, da ponudi gostoljubno streho vsem onim, ki so trudni borb, vsem onim, ki jih žeja po miru, ki hrepene po življenju misli in duha«.

Daleč od sveta, med preprostim, dobrim ljudstvom, v tihi, beli celici samostana Santa Maria della Rocca je njegova duša iskala Boga. Bili so dnevi težkih bojev in noči brez pokoja, ko se mu je iztrgal iz prsi: »Krik po Bogu — krik, ki, orlovemu enak, najbolj odmeva v samoti«.

»Krik po Bogu — krik, ki se izvije iz prsi človeka, ko ga duši končnost, ko ne more dobiti prostora, ne v srcu, ne v vesoljnosti zvezd.

Krik po Bogu — krik, ki se iztrga človeku, ko se mu zagnusi lastni obraz, ko se mu zastudi lastna duša, zastudijo misli, ki jih zna vse na pamet, ko se mu zastudijo čuvstva, ki se mu zde malenkostna in brez izpremembe, kakor kulise provinci-alnega odra.

Krik po Bogu — krik, ki pricurlja kakor kri, ko zastoka človek iz dna svoje slabosti in zlobe k nebu: »Ustvari čisto srce v meni, o Bog, in podari mi novo voljo!«

Krik po Bogu — krik po prerojenju — po dobrem, po čistosti, po svetosti, po tem, da se človek prenovi.

Krik po Bogu je v najglobljem smislu klic po resnici. Lačen si resnice, tedaj te žeja po dobrem, zakaj le dobro lahko ljubi resnico.

A oni, ki ljubi resnico in dobro, ta ljubi Boga!« (Knjiga z romanja.)

Tako se je bližal Jørgensen Resnici, razum jo je že pojmlil, »a njegova duša se je bala vdati se plamenu, ki je prišel od Boga, ki je želel zopet k Bogu — plamenu ljubezni, hrepeneče po večni dobroti.«

V grozni onemoglosti se je plazil njegov duh po tleh, se oprijemal najtanjše bilke, da se reši resnice, a spoznanje ga je zmagalo: »In človek stoji tu brez življenjske naloge, brez smotra, sam z najgroznejšimi vseh čuvstev: s čuvstvom, da je varan, da je kot bebec in norec divjal za veščami, slepili... In v tem grenkem čuvstvu, da je bil človek varan, leži še grenkejšo: da se mu prav godi, da ni zaslužil boljšega, kot da so norce brili iz njega!... Kakor da bi srce duše naenkrat nehalo bít in življenje zija nasproti kot nezmisljna praznota, kot žalosten boj norca za klavrn domislek. — Težko in dušeče počiva na meni vsa stroga resnoba življenja in z grozo začutim v sebi odgovornost — odgovornost, da obstojam!...« (Knjiga s pota.)

Take so bile Jørgensenove misli ob večerih, ko je zrl iz tihe celice na umbrijsko planjavo, posejano z oljkami in cerkvicami. Umstveno se je krščanstva že oklepal, ga v bistvu priznaval in veroval v katolicizem, a vedel je tudi, da vera zahteva dejanj, sicer je mrtva, brez pomena. A »kako naj on poklekne pred duhovnika, kako naj mu razkrije vse življenje, z vsemi grehi?... Kako naj razgrne vso notranjo gnilobo človeku, ki jo je videl dozdej pobeljeno z omiko in vljudnostjo? V duši ga je skelelo, bilo mu je, kakor da bi bila duša polna umazanega perila.« (Knjiga s pota.)

»Toda za večerom je prišlo jutro. In v svežih solčnih žarkih je bilo, kakor da bi se vse, kar je cerkvenega in Kristusovega, izgubljalo in tajalo kot nočne megle. Pred njim se je razprostiralo resnično življenje, mogočno, bogato, bujno in srečno kot umbrijska planjava z vsemi sijajnimi mesti in poljanami. Večeri so bili morda večkrat krščanski, a jutra njegova so bila vedno neverna, poganska:

Malikov jutro je, ko duša pne
nebo nad zemlje krog.

Krščanski je večer, ko srce mre
kot nočna zvezda — velik je le Bog.

Kakor da bi se borila dva človeka v njem, dve duši, poje:

Prva klone, onemore
v cerkvi Kristu pred noge,
išče miru, zveličanja hoče,
prosi ponižnosti in pokore . . .

A drugi gori koprnenja roža
na nebu, na strmem pobočju . . .
Vso bujnost življenja zasanja,
veruje, da sreča vzcveti ji v naročju. (Knjiga s pota.)

In zmagala je strast življenja, vse se je uprlo veri v njem. Tako daleč je bila lepota zvezdnatega neba, svetlozelenih gozdov, lepota rožnatih travnikov in solnčnih poljan, tako daleč je bilo vse to od vere, čudežev, bul in odpustkov polne! Zdelo se mu je, da bi si še v nebesih zaželel nazaj pomladnozelenih gozdov, kjer kuka kukavica, kjer poje slavec v svetlih nočeh . . .

Odšel je iz Asisija, zapustil prijatelja Francesca Ballina, ki mu je bil zvest mentor ob težkih dušnih bojih. Odpoval je še z večjim nemirom in negotovostjo na Dansko nazaj. A iz neodločnosti se je rodilo še večje, še obupnejše razočaranje in pisal je Francescu v Asisi: »Ah, zdaj želim, da prideš v mojo domovino in sezidaš samostan, kjer najdem zavetja pri tebi, da si v pribežališču nove samote izvojujem vero, po kateri hrepenim dan in noč.«

Končno je razum uklonil voljo in čuvstva in napisal je knjigo »Življenja laž in resnica« in podal v njej dokaze in razloge svoje konverzije. In med tem dolgim romanjem »per mortem ad vitam«, je spesnil Jörgensen (večinoma v Asisiju) pesmi »Izpovedi« (Bekendelse) in v zadnji pesni »Confiteor« izpovedal vero v katoliško Cerkev. Takoj nato so izšli spomini iz Italije: »Knjiga s pota«, z vsemi boji, z vsem hrepenenjem po krščanstvu. Veliko razočaranje je nastalo v Danski, vedeli so, da postane njih največji ponos katolik, podtikali so mu razne nečednosti in ga odvracali. A zaman: Jörgensen si je poiskal izbornega učitelja, jezuita P. Avgušтина Brinkmanna. Z ljubeznijo ga je izkušeni mož učil večnih resnic in njegovi duhoviti razgovori so mu često več razjasnili kot cele strani dogmatike in apologetičnih del.

Dne 16. februarja 1896 je izpovedal Johannes Jörgensen pred P. Brinkmannom tridentinsko veroizpoved in bil sprejet v katoliško Cerkev. In deset let pozneje je napisal te značilne besede o živ-

ljenju po katoliških načelih: »Čim bolj katoliško človek živi, tem srečnejši je, tem bolj je v iskrenem, globokem, bistvenem miru z Bogom, s seboj, z vsem stvarstvom! Luči naproti, življenju naproti, ker ljubezni naproti — se glasi formula katoliške religioznosti, one smeri srca in volje, to je: vsega notranjega človeka, ki hrepeni po najvišjem dobrem in največji pravičnosti!« (Avtob.)

Lani je Jörgensen praznoval petindvajsetletnico svojega literarnega delovanja, in katoliška Danska je praznovala jubilej svojega največjega katoliškega umetnika.

(Drugi del v drugem zvezku.)

Germanstvo, slovanstvo in Balkan.

Poroča dr. Fr. Grivec.

Pod naslovom »Germanentum, Slaventum und die Balkanereignisse« (von einem österreichischen Zuschauer) je izšel v nemški reviji »Hochland« (1914/5, str. 66—82 in 197—226) obširen članek, zanimiv po svojem predmetu in važen, ker se mu na prvi pogled pozna, da ga je spisal učenjak širokega obzorja. Od dobro poučene strani se sliši, da se za psevdonimnim podpisom menda skriva svetovnoznan etnolog W. Schmidt S. D. V., urednik mednarodne etnolične revije »Anthropos«. Članek se bere kakor samostojen znanstven referat o celi vrsti kulturnih, verskih in političnih vprašanj. V dvanajstih poglavjih obravnava naslednja vprašanja: 1. Predzgodovina in stara zgodovina Balkana. 2. Arabski in turški islam. 3. Evropa in balkanski problem. 4. Balkanski dogodki zadnjih treh let. 5. Zahodni Slovani in njih razmerje do Nemcev. 6. Stališče balkanskih Slovanov. 7. Stališče Rumunov. 8. Stališče avstrijskih Slovanov. 9. Madžari in Slovani. 10. Nemci in Slovani v Avstriji. 11. Nemčija in poljsko vprašanje. 12. Dodatek: Turški narod.

V naslednjem referatu bom vedno navajal samo pisateljevo mnenje; pri političnih vprašanjih bom še posebno pazil, da bom pisateljeve misli točno izrazil.

Zadnja tri leta se je balkanski problem pokazal v vsej svoji ogromni važnosti. Male balkanske države so ga hotele samostojno rešiti. Rusija pa je hotela balkansko zvezo izrabiti proti Avstriji. Rusiji se je pridružila Anglija. Angleška mirovna prizadevanja so imela le namen pridobiti časa za dogovor z Rusijo in Francijo ter za bojno oboroževanje. V bitki pri Lvovu je mogla Rusija porabiti

svoje azijske čete, kar dokazuje, da je Anglija Rusiji zavarovala hrbet in pridobila Japonce.

Avstrija je bila po strašnem umoru v Sarajevu prisiljena, da poseže v balkanski problem. Ko je Avstrija odločno nastopila svojo po zgodovini ji namenjeno pot, se je vznemirila vsa Evropa. Balkanski problem se je pokazal v vsej svoji grozni veličini.

Ali obstoji veličina balkanskega problema res v tem, da se mora zaradi njega izvojevati odločilni boj med germanstvom in slovanstvom? Nikakor ne. V tej bojeviti frazi se skriva velika zmeta. Strastni zagovorniki te fraze umevajo ‚germanstvo‘ in ‚slovanstvo‘ v plemenskem pomenu. Etnologija je končno znanstveno pojasnila, da se pojem pleme (Rasse) nanaša na telesna svojstva, ki imajo sicer tudi precejšnjo važnost za kulturo, v kolikor je telo posoda duše. Toda razen plemenskih svojstev sta za narodno kulturo pravtako važna še dva činitelja, namreč zgodovinski stik z drugimi narodi in zemljepisne razmere. To so trije najvažnejši činitelji, ki ustvarjajo bistvo, naravo naroda; in kdor svoj narod zares ljubi, se ne bo nikoli dal tako prevzeti od enega činitelja, da bi prezrl druga dva, ker bi se to enkrat gotovo bridko maščevalo, zlasti v sedanji veliki dobi, ko se bo steklo staro tisočletje in začelo novo (str. 68).

1. Balkan je bil že v najstarejši dobi kulturni in narodni most med Evropo in Azijo. Od zahoda in severa so se proti Balkanu pomikali ter se tam naseljevali Traki in Iliri, Pelazgi in Grki, da bi postali deležni stare vzhodne kulture ter nazadnje zavladali nad vzhodnimi kulturnimi deželami; njim so sledili rimski kolonisti, ki so se pomešali z drugimi plemeni in se razvili v sedanje Rumune in Vlahe, nazadnje so prišla germanska (Goti) in slovanska plemena. Macedonec Aleksander Veliki je v zmagoslavnem bojnem pohodu združil vzhodna kulturna središča tja do Indije ter jih oplodil z grško kulturo; iz Indije je helenistična kultura prodirala še dalje v centralno Azijo. V zadnjih stoletjih pred Kristusom in v prvih po Kristusu je grško-rimska oziroma krščanska kultura segala preko centralne Azije tja do Tihega Oceana. Ves tedanji kulturni svet od Atlantskega do Tihega Oceana je tvoril eno samo kulturno celoto.

2. To velikansko kulturno celoto in živahno kulturno občevanje je popolnoma pretrgal arabski in turški islam. Nadarjeni arabski nomadski rodovi so pospeševali kulturo, če so se pomešali s krepkimi kulturnimi narodi, kakor n. pr. v stari Mezopotamiji. Kjer so pa zadeli na slabotne kulturne narode, tam so kulturo opustoševali, zlasti še, odkar so po islamu sprejeli odločno protikulturne prvine, namreč slepi fatalizem, mnogoženstvo in suženjstvo. V Bagdadu in v Aleksandriji so se Arabci s pomočjo grške kulture, ki so jim jo posredovali krščanski Sirci in Kopti, začasno kulturno dvignili; podobno v Indiji in Španiji, kjer se je pokazala kulturna moč primešane arijske krvi. Toda ta kultura je naglo odcvetela. Pozneje se ni nobena islamska država več dvignila nad srednjo kulturo. Videti je, da se puščavnega mohamedanskega verstva res drži puščavni pesek, s katerim povsod zasipa kulturne vire in širi protikulturno opustoševanje. Arabci so že

napravili širok nekulturen pas med evropskimi in azijskimi kulturnimi središči. Arabsko kulturno opustoševanje so nadaljevali in dokončali turško-tatarski rodovi, ki so svojo divjo bojevitost in pohlepnost po zemlji spojili z islamskim verskim fanatizmom. Kamor so prišli, povsod je oledenela kultura. Egipt in Mezopotamijo je preplavilo protikulturno opustoševanje ter seglo tja do maloazijskega obrežja; z osvojitvijo Carigrada in Grčije so Turki zadali smrtni udarec umirajoči grški kulturi. Kulturna vzhodna Azija in Evropa sta bili ločeni po obširnih deželah, v katerih je zavladalo turško barbarstvo.

3. Evropa je vedno iskala stika s kulturno vzhodno Azijo. To je bil glavni nagib za Kolumbovo podjetje. Portugalci so jadrili okoli Afrike v Indijo, da bi Turke odrezali od bogate azijske kulture, ustavili prodiranje islama ter mu prišli za hrbet. Zares so od tedaj začele mohamedanske države gospodarsko pešati in politično slabeti. Turki so napravili še zadnji naskok, da bi zavladali nad srednjo Evropo ter se odškodovali za svoje izgube v Aziji. A njih siloviti naval se je pod Dunajem razbil ob krščanski navdušenosti in slogi Nemcev in Slovanov (Poljakov pod poveljstvom kralja Sobieskega). Boj proti skupnemu sovražniku je združil Nemce in Slovane. Ta sloga je izvršila velikansko kulturno in krščansko delo ter Evropo obvarovala barbarskega opustoševanja. Škoda, da Avstrija ni že takrat vse svoje pozornosti obrnila proti jugovzhodu. Pa tudi ostala Evropa je pozabila na svojo kulturno nalogo. Ko so evropske države premagale Napoleona, so v svoji trudni konservativnosti zgodovinsko legitimnost raztegnile tudi na Turčijo, dasi je nastala po moritvi in ropanju ter ni izvršila nobenega kulturnega dela. Šele v drugi polovici 19. stoletja je dobila Evropa toliko energije, da je s Sueškim kanalom predrila staro turško zidovje med kulturno Evropo in kulturno Azijo. Sicer je pa cela Evropa z umetnim konserviranjem podpirala »bolnega moža ob Bosporu« ter vzdrževala to, kar je bilo že davno zrelo za pogin. Vseevropska nesposobnost se je pokazala zlasti v velikanskem neumevanju mladoturškega gospostva, ki je med razpadajočim ostarelim turškim narodom izpodkopavalo temelje reda in avtoritete ter pospeševalo razpad Turčije. Poznejša vojaška mladoturška struja se kaže v nekoliko ugodnejši luči. (Str. 75—79.)

4. Italija je prva udarila proti mladi Turčiji in razkrila onemoglost Mladoturkov. Nazadnje so se zbudile še balkanske države ter se drzno lotile problema, katerega se je Evropa že celo stoletje plašno ogibala. Njih odločnost in hrabrost je zbudila splošno občudovanje. Ves krščanski zahod je izražal svoje simpatije do balkanskih narodov. Zdrava ljudska duša se ni dala zbegati po diplomatih, ampak je v krščanskih zmagah na Balkanu videla le nadaljevanje in dovršitev krščanske zmage pod Dunajem. Splošno se je želelo, da bi Bolgari zasadili križ na Sveto Sofijo v Carigradu. (80.)

Simpatije so se začele ohlajati, ko so začele balkanske države delati usodne napake. Protislovno in politično nemoralno je bilo, da so Srbi z ognjem in mečem zatirali Albance in macedonske Bolgare, ko se je balkanska vojska vendarle začela za osvoboditev

tlačeni narodov. Nespametno pretirana je bila trditev, da so balkanske zmage samo sad probujenega Slovanstva. Saj se je vojske udeležila tudi Grčija; Avstrija in Rumunija pa sta s svojo mirno nevtralnostjo omogočili zmage balkanskih zaveznikov. Še večja napaka je bila, da je slovanska Srbija v popolnem nasprotju s slovanskim plemenskim načelom s pomočjo Rumunije grozno in brezobzirno oropala svojo prejšnjo slovansko zaveznico Bolgarijo. Najhujše pa je, da se je ta rop proti slovanski Bolgariji izvršil pod vodstvom in po prizadevanju slovanske velesile, Rusije. Rusija je toliko časa varala Bolgarijo, da je zvarila protibolgarski obroč Srbije, Rumunije in Grčije. Rusija je hujskala Srbijo proti Avstriji ter jo izrabljala v svoje samopašne namene. Po sarajevskem umoru se je očitno pokazalo, da je bila Rusija voditeljica srbske protiavstrijske zarote. To je bila ravno usodna napaka in glavni greh balkanskih, zlasti slovanskih držav, da so se v tistem trenutku, ko so nastopile pot k samostojnemu kulturnemu razcvitanju, podredile Rusiji, ki hoče razvoj balkanskih držav obrniti v nasprotno nenaravno smer ter jih poteptati, kakor je poteptala Ukrajino in Poljsko. Rusija hoče Evropi zapreti kulturni balkanski most ter s fizično močjo svojega polaziatskega despotizma in s svojim odrevenelim pravoslavjem preko Balkana ovirati naravni razvoj in tok evropske zgodovine in kulture. (81—82.)

5. Balkanske države so storile že precejšen korak, da se popolnoma odstrani turkotatarska meja, ki zadržuje promet po balkanskem kulturnem mostu in kulturno Evropo loči od vzhodne Azije. Stare srednje kulturne pokrajine se oživljajo; s tem se evropski kulturi odpira pot k novemu napredku. Novega kulturnega in gospodarskega napredka bo razen Balkana najbolj deležna srednja Evropa, veliko manj pa skrajno zahodne države. Skrajni evropski zahod se je povzdignil po odkritju Amerike in poti v Indijo ter si po bogatih kolonijah pridobil gospodarsko in politično premoč. Portugalska in Španija sta že padli z nenaravne začasne višine, sedaj sta na vrsti Anglija in Francija. Anglija se je z utrjenimi opirališči za svoje brodovje (Gibraltar, Malta, Ciper, Egipt, Aden, Koveit) že skrbno pripravila za boj proti naravnemu gospodarskemu in političnemu razvoju; a vse te priprave so preveč umetne v primeri z naravnim položajem. Politična os Evrope se že začenja pomikati k naravnemu središču. Srednja in južnovzhodna Evropa ne more več mirno gledati, kako si Anglija in Francija v zvezi z Rusi med seboj delijo svet. Srednja Evropa ne teži po kolonijah, ampak po prostoru in priložnosti za gospodarski razvoj. Zato pa ni treba politično omejevati (Knebelung) ali zatirati (Ausrottung) sosednjih narodov, ampak za Avstrijo in Nemčijo je koristno in potrebno, da so ob in na kulturnem balkanskem mostu izobraženi, gospodarsko krepki in podjetni narodi, ki bodo kulturne proizvode znali ceniti, jih mogli plačevati in dalje dajati. (197—198.)

V luči teh dejstev se jasno pokaže veliko naravno nasprotje med Rusijo ter med avstrijskimi in balkanskimi Slovani. Rusija ni njih pospeševaljica, ampak konkurentinja. Njen kulturni izvoz v

Azijo gre po konkurenčnih potih skozi centralno Azijo in Sibirijo. Sicer pa Rusija kulturno ni tako bogata, da bi mogla Balkan kulturno oploditi, tudi če bi ga hotela. S svojim prizadevanjem, da bi z Balkana prodirala v Evropo, pa celo uničuje naravno podlago za razvoj balkanskih in zapadnih Slovanov. (198.)

Zapadni Slovani so torej naravni posredovalci med vzhodom in zahodom. Njih lastna korist zahteva, da svoj kulturni most široko odpro Avstriji in Nemčiji, ki sta naravno nagnjeni k Balkanu. Odtod bodo balkanski Slovani sprejeli gospodarske in druge kulturne prvine, da bodo mogli v stiku z oplodilnimi kulturnimi silami svojo narodno kulturo samostojno razviti. Če bi se pa dali voditi samo od plemenskih ozirov in kratkovidnega šovinizma, potem bodo kulturno le bedno životarili, ostali bodo manjvredni in nazadnje z naravno nujnostjo tudi politično razpadli. (199.) Rusija jim ne more dati kulturnih sredstev, ampak jih more le ponižati v berače in vazale. Francija pa je s svojo sirsko interesno sfero naravna konkurentinja balkanskega prometa. Celo s plemenskega stališča ni vzroka, da bi se Slovani preveč vnemali za Ruse, ki so se zelo pomešali z mongolskimi plemeni in imajo manj slovanske krvi kakor zahodni Slovani. Večkrat se govori o »rumeni nevarnosti«. Toda miroljubni kitajski kmet in Japonec nista sposobna za take bojne navale, kakor so jih izvrševali razni nomadski rodovi. Ne Kitajci in Japonci, ampak mongolski in drugi rodovi, ki se z rusko vojsko valijo proti Evropi, so nevarni evropski kulturi.

6. Razen plemenske sorodnosti se Rusija sklicuje tudi na versko skupnost. Toda v tem se Rusija še bolj moti, ker ne pomisli, da so zahodni Slovani po veliki večini katoličani (35 milijonov), le razmeroma majhen del je pravoslavni. Sicer pa pravoslavje samo ni kulturna sila ali vez. Saj so se morali ravnati ravnobalkanski Slovani za svojo narodno kulturo korak za korakom boriti proti pravoslavnim Grkom. Bizanc je bil kulturno že tako odrevenel, da ne bi nikoli mogel biti tak kulturni vir kakor Rim; ko so ga pa osvojili Turki, je izgubil sploh vso kulturno moč. Grški jezik, ki so ga grški patriarhi povsod vsiljevali, je bil za balkanske Slovane težak kulturo ovirajoč jarem. Slovanska balkanska kultura se je razvila v boju in v nasprotju s pravoslavjem. Zato je nastalo nevarno nasprotje med svobodomiselnostjo inteligenco in med fanatično in nevedno konservativnostjo vernega ljudstva. Sicer pa ne bo nobena pravoslavna država svojega ljudstva v celoti zares kulturno dvignila; po vsem svojem ustroju je prisiljena, da ga zadržuje na višini neke srednje kulture in da ljudstvo nasproti sosedom ostane manjvredno. Če se pa ljudstvo kljub temu po zunanji kulturi dvigne, pa nujno nastane tak razdor med zunanjo in etično kulturo, da je katastrofa neizogibna. To nesoglasje med voljo in močjo odmeva v vzhodni slovanski književnosti in napevih. (201—203.)

7. Rumuni so po zgodovini, jeziku in značaju zahoden narod, zato jim je pravoslavje še bolj tuj in nenaraven privesek. Rumunija s svojimi simpatijami do Rusije in njenih zaveznikov drevi v očitno pogubo, ker je gotovo, da bi jo Rusija v slučaju zmage še od juga obkolila in jo prisilila, da utone v ruskem morju. Dobro je zadel

duhoviti avstrijski Rumun Avrel Popovici, ki trdi, da je bodočnost Rumunov le v zvezi z Avstrijo in v slogi z avstrijskimi Slovani. (203—206.)

8. Avstrijski Slovani so po zgodovini in zemljepisni legi poklicani, da vežejo Balkan s srednjo Evropo, si pridobijo simpatije balkanskih Slovanov in jim dokažejo, da so mnogo bliže katoliškim avstrijskim Slovanom kakor pa Rusom, jih potrjajo v zaupanju do katoliškega zahoda, omajajo pravoslavni fanatizem ter pripravljajo podlago za notranjo prenovitev in spravo. V tem delu je treba avstrijske Slovane odločno podpirati. Na drugi strani morajo avstrijski Slovani tudi svoje razmerje do Nemcev pravilno urediti. Med Nemci in Slovani je bilo sicer že mnogo bojev, a Slovani morajo vendar priznati, da je njih kulturni napredek zelo odvisen od Nemcev; vselej kadar je pešala nemška kultura, so tudi Slovani kulturno zaostajali, probujenje Nemcev v 19. stoletju pa je tudi med Slovani zbudilo velik kulturnen napredek. A zahodni Slovani nasproti Nemcem niso samo dolžniki, ampak tudi dajalci. Nemci so neizogibno navezani na avstrijske zahodne Slovane. Brez njih ne morejo na Balkan in v Malo Azijo. Nemška bodočnost je odvisna od boljšega razmerja do Slovanov. Sedanja vojska je očitno pokazala nujnost prijazne blagohotnosti do Slovanov. Kaj bi bilo, ko bi Nemčija in Avstrija ne imeli svojih slovanskih polkov? Zahodni Slovani so v sedanji vojski pokazali svojo lojalnost in zvestobo. Za to svojo lojalnost pa pričakujejo, da se izpolnijo njih pravične želje. Usodepolno bi bilo, ako bi bili Slovani v tem pričakovanju razočarani. Nemci naj bodo prepričani, da je germanizacija teh narodov izključena in da bi bil vsak tak poskus skrajno smešen. (207—210.)

9. Madžarska politika, ki je protežirala Srbe in tlačila Hrvate, je bila že zato nesrečna, ker je okrepila srbske protiavstrijske težnje. Madžari nujno potrebujejo prijateljstva Rumunov in zahodnih Slovanov. (210—211.)

10. V Avstriji je nujno potrebna sprava med Nemci in Slovani. Za avstrijske Nemce, ki si prisvajajo vodstvo avstrijskih narodov, gotovo ni častno, da nimajo velikega državnika, ki bi mogel v sedanjem velikem trenutku omogočiti sklicanje državnega zbora. Žalostno je, da morajo v sedanji tako veliki dobi izvoljeni ljudski zastopniki molčati in ne morejo v parlamentu manifestirati za složno soglasje avstrijskih narodov, ki se je ob vojski tako očitno pokazalo. Naj bi Nemci spoznali svojo napako in vse storili, da se v Avstriji doseže narodnostni mir. Bodočnost Avstrije je v tem, da se da vsem narodom možnost za kar največji kulturni razvoj. Napačno bi bilo, ako bi se avstrijski Nemci hoteli spravi s Slovani na ta način izogniti, da bi se zvezali z Rumuni in Madžari; to bi bila nesrečna podla politika nezmožnosti. Trajni narodnostni mir je možen le potem, če se izvrši sprava med vsemi narodi v celoti. To je v interesu Slovanov, Nemcev in Avstrije. Na obeh

straneh je treba dobre volje; ogibati se je pa treba enostranskega radikalizma in doktrinarstva. (212—214.)

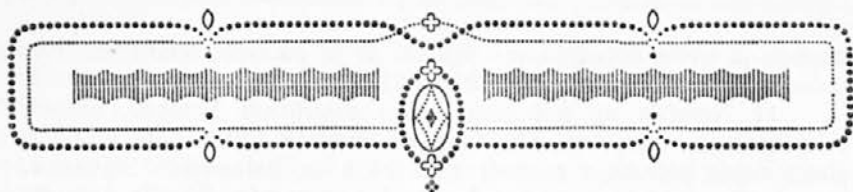
11. Nemčija ne potrebuje samo avstrijskih Nemcev, ampak celo Avstrijo, torej tudi Slovane; na svoji kulturni poti v Azijo zlasti nujno potrebuje pomoči avstrijskih in balkanskih Slovanov. V sedanji vojski se je pokazalo, da je germanska Anglija najhujši sovražnik Nemčije. Če avstrijski Nemci v svojih podrobnih bojih s Slovani iščejo varstva matere Germanije, naj bo Nemčija previdna ter naj avstrijske Nemce, če treba, pouči, da ji izkazujejo slabo uslugo, ako si ne znajo pridobivati prijateljev. Nemčija se pa mora tudi sama spraviti s svojimi Poljaki ter jim povrniti njih zvesto lojalnost. (214—216.)

12. V dodatku se nekoliko podrobneje opravičuje ostra sodba, ki je bila v prvih poglavjih izrečena o Turkih. Vsi zgodovinarji se strinjajo v tem, da se Turki doslej niso povzpeli do znatne kulture, ampak so jo vedno ovirali. V turškem značaju je mnogo vrlin, a tudi mnogo pomanjkljivega. V novejšem času je začel turški rod tudi moralno in fizično bolehati. Med maloazijskimi Turki nevarno gospodarijo kužne bolezni, zlasti sifilis; družinsko življenje je tako okuženo, da so Turki v Mali Aziji po številu že zelo nazadovali. Turški državniki morajo resno misliti na notranjo prenovitev in socialno gospodarsko reorganizacijo turškega naroda. Potem se bodo Turki morebiti še toliko dvignili, da bodo mogli stopiti v vrsto kulturnih narodov. (219—226.)

Ali je mogoče, da se bodo srednjeevropski narodi, posebe Nemci in Slovani združili v blagonosnem kulturnem delu? Gotovo je. Skrivnostna moč velikih zgodovinskih dogodkov bo zbudila zdrave sile ljudske duše, da se bo zgodovinski in kulturni razvoj povrnil v naravne meje in smeri. Nemci in zahodni Slovani bodo tvorili središče in težišče kulture, ponesli jo bodo v prastaro azijsko domovino človeške kulture ter začeli novo tisočletje kulturnega razvoja. (217—219.)

To so glavne misli duhovitega učenjaka, ki se skriva za anonimnim podpisom »avstrijskega opazovalca«. Nemogoče je, toliko množico raznovrstnih političnih in kulturnih vprašanj v enem članku tako rešiti, da bi bil vsak zadovoljen z vsako rešitvijo. A gotovo je, da je ta članek zares dostojen odmev sedanje velike dobe in vreden najresnejšega preudarka. V mnogih važnih vprašanjih o razmerju med vzhodom in zahodom, med pravoslavljem in katoličanstvom ter o važnem zgodovinskem poslanstvu katoliških Slovanov se presenetljivo sklada z rezultati večletnih referentovih študij.

OBZORNIK.

Verstvo in kultura.

»Nravne vrednote svetovne vojske.«

Profesor H. Swoboda je razpravljal 20. novembra 1914 v dunajski »Leonovi družbi« o nravnem pomenu sedanje vojske. Najprej je poudaril, da je za Avstrijo že vojska sama nravna, zato, ker jo vodi za pravico proti nasilju. Anglija in Rusija, pravi, se sklicujeta na »prestíž«, kakor da bi prestíž, hlepenje po hegemoniji ali tudi takozvana »politična nuja« bilo že samo po sebi kaj nravnega. Avstrija je šla v boj z zavestjo pravice in za pravico.

Kateri bodo ali naj bi bili nravni učinki te vojske?

Že doslej se je pokazala velika solidarnost in velika požrtvovalnost; veliko sovražstvo in neizmerno gorja, a tudi velika ljubezen, ki tolaži in celi!

Nekateri pričakujejo velikega versko - nravnega prerodenja. Gotovo vojska dokazuje, da le Bog zadoščuje. Naravne ideje moči (Kraftideen) vpričo večnosti odpovedo. Če leži vojak ranjen na bojnem polju in čaka, čaka, da pride kdo, sicer bo moral v ledeni noči zmrzniti, a nikogar nikogar ni, tedaj je molitev zadnja, a tudi edina tolažba. To je vojska em-

prično dokazala. Vendar velik optimizem, da bodo ti pojavi versko-nravnega probujenja trajni, ni upravičen. Bati se je, ko mine nevarnost, da ugasne tudi ta plamen. Le preveč znamenj je, da vojska še ni segla dosti globoko. Ali ne vlada v dunajskem »peklu« (Hölle) še staro brezumno življenje? Ali se nemorala ne vlačiti naprej, dasi je pokazala na mnogih poklicanih mladeničih tako strašno opustošenje! Naj bi bila vojska obrat od protinaturnosti k naravi in po naravi k Bogu. Saj je dejala Carmen Sylva tako prav, da je ta vojska le »sad naše protikulturne nenaturnosti«.

Končala naj bi vojska tudi tiranijo fraze. Taka fraza je fraza o nevtralnosti kulture. Kakor da ni prav sedanja vojska pokazala, kaj je vnanja kultura brez svete kulture srca!

Potem pa naj bi započela reformo nas samih v vsem delovanju: več delavnosti, več natančnosti, več praktične vestnosti pri voditeljih, uradnikih, duhovnikih, pri vseh.

Če je vojska mati vsega, naj bi bila zlasti mati srečnega miru. So, ki se boje kulturnega boja, češ, s tem bodo hoteli nekateri odvrniti pozornost od raznih hib, ki

ki bi se utegnile odkriti zlasti po vojski. To bi bila velika nesreča za Avstrijo, ki tako potrebuje miru. Želim si miru tudi med narodi. Naj bi bili vsi bratje, kar smo.

Treba nam je tudi močnega vodstva. Ne vednega omahovanja, ne mržnje idej, ne breznačelnosti! Novi veliki program Avstrije, ki ga bo začrtala vojska, treba jasno doumeti in krepko izvesti. Potem bo doba miru doba prave kulture.

Svetovna vojska in misijoni.

List »Die katholischen Missionen« (1914/15, str. 25—9) pretresa vprašanje, kako bo vojska vplivala na misijone. Odgovor je: slabo doma, slabo po svetu. Doma bodo poleg vsega drugega že veliki davki zelo ovirali vse kulturno in tako tudi misijonsko delo. List navaja neki govor škofa Kepplerja, ki se pa boji vsaj za Nemčijo po tej vojski tudi velikega kulturnega boja. Tudi bodo razdvojeni narodi težko edini v misijonskem delu. Tako velika mržnja, s kakršno se bije ta vojska, bi utegnila prevzeti tudi dobre in tako onemogočiti skupno delo v misijonih. Nekateri misijonarji se boje tudi zgleda, ki ga dajejo Evropejci s svojo razdvojenostjo poganom. A tega, pravi list, se je še najmanj bati. Evropejci škodujejo krščanstvu pri poganih mnogo

bolj z drugimi rečmi kot s to vojsko. Bati se je pa velikih političnih prevratov, ki bi utegnili hudo zadeti tudi misijone. List namigne na Egipt, Indijo, Filippine in veliki islamski svet, češ, pogled na te kraje pove, kaj mislimo. Posebej pa omenja britski imperij na morju in pravi: »Nobenega misijonarja ni, ki je dalj časa živel in deloval pod svobodno britsko vlado, ki bi si s stališča krščanskega svetovnega misijona želel, da bi britski imperij propadel, najsi bo sicer še tako za to, da si tudi drugi obmorski narodi pribore prostora na solncu. Seveda, pravi dalje, tudi špansko gospostvo na morjih je propadlo, svetovni misijon ni propadel. Bog ne potrebuje ravno enega naroda za orodje svojih načrtov. Kakor bo Bog sklenil, tako je dobro.« Morda bo pa prinesla vojska tudi novega blagoslova in iz krvave vojne setve vzklije za božje kraljestvo nova pomlad.

Loisy in modernizem.

Mnogo so klevetali Pija X., češ da je preostro nastopil zoper Loisyja in modernizem, modernizem da ni bil dejansko drugega kakor bolj ali manj upravičen poskus, kako moderno pojmiti krščanstvo. Sedaj je izdal Loisy nekako avtobiografijo »Kar je bilo« (Choses passées), ki je sijajna apoloģija Pija X. Loisy izpoveda, da ni imel poklica za duhovnika in da je bil ta korak »velika zmeta njegovega življenja«. Še bolj usodno je bilo zanj, da je bil kot mlad duhovnik tri leta učenec Ernsta Renana. Ves Loisyjev modernizem je že iz tiste dobe. Renan ga je učil: »Prišel je čas, da preneha

krščanstvo kot dogma in da je le še poezija ... Religija je objektivno zmotna; subjektivno, z ozirom na naše potrebe in naše religiozno čuvstvo je pa večno resnična.« To je prav tisto svojsko modernistično načelo o »relativni resnici«. Pravitako se je Loisy že tedaj mnogo bavil z liberalnimi protestanti. Loisy priznava, da je modernizem obsodil že Leon XIII. v okrožnici o sv. pismu (Providentissimus Deus). A Loisy se je lovil, dokler je šlo, govoril katoliško, mislil modernistično. »Jaz nisem umeval nobenega člana apostolske vere dobesedno,« pravi zopet sam, »razen tistega, da je bil Jezus križan pod Poncijem Pilatom.« Ločil je historičnega Kristusa in Kri-

stusa vere, a danes priznava, da ni veroval ne v osebnega Boga, ne v božanstvo Kristusovo, ne v božjo ustanovo nezmotljive Cerkve, ne v nesmrtnost duše; to se pravi, da ni veroval nobene izmed tistih osrednjih resnic krščanstva, brez katerih krščanstvo sploh ni več krščanstvo. Hvala Bogu, moramo danes reči, da je Pij X. še za časa spoznal te na videz mistično religiozne, a v resnici ateistične težnje ter zadal modernizmu smrtni udarec. Tako je pa Loisy malone pozabljen in modernizem spada res že skoraj med »choses passées«, med dogodke, ki so bili. (Primeri: U. Zurburg, Zu Alfred Loisy's Selbstbekenntnissen v »Hist. pol. Blätter« 1914, str. 685—703.)

Kultura.

»Sveta vojska« islama.

13. novembra je proglasil turški sultan Mehmed kot kalif vseh mohamedanov »sveto vojsko« proti Rusiji, Angliji in Franciji. Ker bo ta dogodek brez dvoma svetovno-kulturnega pomena, zato zabeležimo dotične dokumente.

Manifest sultanov: Moji armadi in mornarici! Ker je nastala med velesilami vojska, ste bili poklicani pod zastave, da bi branili v potrebi pravice in obstoj naše vlade in naše dežele proti sovražnikom, ki vedno preže na ugodno priliko, da bi nas krivično in nenadno napadli. Ko smo bili tako v oboroženi nevtralnosti, je rusko ladjevje, ki je odplulo v Črno morje, da bi ob Bosporu položilo mine, nenadoma napadlo naše ladje, ko so ravno delale pomorske vaje.

Pričakovali smo, da bo Rusija ta mednarodnemu pravu nasprotujoči napad obžalovala in popravila, a ne, ona in njene zaveznice Francija in Anglija so pretrgale marveč zveze z našo vlado in odpoklicale poslanike. Takoj na to je prekoračila ruska armada našo vzhodno mejo, združene angleške in francoske ladje so obstreljevale Dardanele, druge angleške ladje pa Akabo. Spričo ponovnih takih dejanj izdajalske sovražnosti smo bili prisiljeni končati mir, ki smo ga vedno želeli, in v zvezi z Nemčijo ter Avstrijo zgrabiti za orožje, da branimo svoje zakonite pravice. Že tri stoletja zadaja Rusija naši državi težke udarce, vedno se trudi, da z vojsko ali z zvižajo in kovarstvom uniči vsak poskus, ki bi utegnil povišati našo nacionalno moč in veličino. Rusija, Anglija in

Francija, ki drže milijone in milijone moslemov pod svojo tiransko upravo, niso nikdar prenehale z zavratnimi nakanami zoper naš prejasni kalifat, s katerim so združeni moslemi po veri in čuvstvu; bile so počeinice vseh naših nesreč in nezgod. Z veliko sveto vojsko, ki jo danes začenjamo, bomo z božjo pomočjo konec napravili napadom zoper slavo našega kalifata in zoper pravice naše države. Prvi udarci, ki smo jih zadali z božjo pomočjo in s pomočjo prorokovo sovražnikom z našo mornarico v Črnem morju ter z našo hrabro armado v Dardanelah, v Akabi in na mejah Kavkaza, so utrdili naše prepričanje, da bo naš boj za pravico zmagovit. Dejstvo, da so dežele in armade naših sovražnikov že pod trdim pritiskom naših zaveznikov, le povečuje to naše prepričanje. Hrabri moji vojaki! Bodite trdni in vztrajni v tej sveti vojski, ki jo začenjamo proti sovražnikom naše svete vere in naše drage domovine! Planite kot levi divje na sovražnika, zakaj od vaše zmage je ne le odvisen obstoj naše države, temveč tudi življenje in bodočnost 300 milijonov moslemov, ki jih kličem s sveto fetvo v boj. Spremljajo vas voščila in molitve 300 milijonov nedolžnih in tlačениh vernikov, ki se po mošejah in medžijah ter v Kabi zatekajo h gospodu svetov. Vojaki! Moji otroci! Dolžnost, kakršna je danes vaša, ni bila še nikdar naložena nobeni armadi sveta. Izpolnite jo in pokažite, da ste vredni nasledniki Osmanov, pred katerimi je nekdanj trepetal ves svet, da se sovražnik ne bo več drznil dotekniti naših svetih pokrajin in moliti miru posvečene zemlje Hedžas, ki krije božjo Kabo in prorokov

grob. Dokažite z dejanji sovražnikom, da imajo Osmani armado in mornarico, ki kljubujeta smrti za vladarja, ki znata braniti vero, domovino in vojaško čast. Ker sta pravo in pravičnost na naši strani, a na strani sovražnikov krivičnost in nasilstvo, zato bo, ni dvoma, z nami milost Najvišjega in duhovna pomoč prorokova, da uničimo sovražnike. Jaz sem prepričan, da bomo izšli iz te svete vojske zmagoslavni in mogočni. Ne zabite, da se zvežete v tej vojski z vojnim bratovstvom z dvema najznamenitejšima in najmogočnejšima armadama sveta. Naj bi prinesli vaši mučenci mučencem, ki so šli pred vami, novo veselo zmago, naj bi bil meč tistih, ki bodo to vojsko preživel, oster!

Proklamacija Enver Paše na armado: Tovariši! Sporočam Vam vzvišeni irade našega ljubljenelega vrhovnega vojskovodja Nj. Veličanstva kalifa, našega prejasnega gospoda. S pomočjo božjo, priprošnje prerokov in s pobožnimi molitvami našega vladarja bo naša armada uničila sovražnike. Junaštvo, ki so ga do danes pokazali naši častniki in vojaki, naši tovariši, na suhem in na morju, je najboljši dokaz, da bodo sovražniki pokončani. Noben častnik in noben vojak ne sme pozabiti, da je bojno polje polje žrtev. Na tem polju zmaga tisti, ki prodre dalje, ki prodira in do konca vztraja, ne meneč se za šrapnele in krogle sovražnikov. Zgodovina priča, da ni tako vztrajne in požrtvovalne armade, kakor je osmanska. Mi vsi moramo misliti na to, da plavajo nad nami duša preroka in svetnikov in da naši slavni predniki gledajo na naša dela. Če hočete dokazati, da smo

res njih otroci, če hočete ubežati kletvi zanamcev, tedaj na delo! 300 milijonov moslemov in naši nekdanji rojaki molijo vsi za našo zmago. Nihče ne more smrti uiti. Kako srečni so tisti, ki drvé naprej, kako srečni tisti, ki padejo kot mučenci na poti za vero in domovino. Naprej, vedno naprej! Zmaga, slava, mučeništvo in paradiz so pred nami, za nami sramota in smrt! Naj živi naš padišah!

Fetva kalifa moslemom: Ako se združi več sovražnikov zoper islam, če sovražniki plenijo po islamskih deželah, koljejo in love mosleme, in če tedaj islamski padišah po sveti besedi korana razglasi sveto vojsko, ali je tedaj ta vojska dolžnost za vse mosleme, za vse mlade in stare moslemske vojake itd. in ali so dolžne vse moslemske pokrajine s častjo in krvjo vojevati sveto vojsko (džihat)? Dà. Ali morajo tudi moslemski podložniki Rusije, Francije in Anglije ter vseh deželâ, ki jih podpirajo v maščevalnem boju njih brodovij in armad zoper kalifat in islam — ali morajo torej tudi ti moslemi vojevati sveto vojsko zoper svojo vlado? Dà. Če se tem, ko so klicani vsi moslemi na sveto vojsko, sveta vojska skuti, da se je ne udeleže, ali jih zadene jeza božja, velika nesreča in zaslužena kazen? Dà. Ali imajo moslemi podložniki imenovanih držav, če se vojskujejo zoper islamsko vlado, velik greh, tudi tedaj, ko bi jih silili v boj z grožnjatni, da jih bodo sicer umorili, pokončali jim vso rodbino? Dà. Če se bodo vojskovali moslemi, ki so v sedanjih vojski pod vlado Anglije, Francije, Srbije, Črne gore in tistih držav, ki jim pomagajo,

zoper Nemčijo in Avstro-Ogrsko, ki pomagata Turčiji, ali zaslužijo jezo božjo, ker škodujejo islamskemu kalifatu? Dà.

O vzrokih svetovne vojske.

Politiki in znanstveniki razmišljajo o vzrokih sedanje vojske, ki jo imenuje stari Ernst Haeckel »eno največjih katastrof vse svetovne zgodovine« (E. Haeckel, Englands Blutschuld am Kriege, str. 3). Naša naloga more biti le ta, da beležimo take izjave kot »kulture dokumente« za bodočnost.

V »Stimmen der Zeit« (prej »Stimmen aus Maria-Laach«) 45. Jahrg. 2. H., str. 101—111, je začel jezuit R. v. Nostitz-Rieneck kulturnozgodovinsko razpravo »Wie der Weltkrieg kam.« V središču svetovne vojske, pravi, je Nemčija, vzrok vojske je pa Anglija. Prišlo je pa do tega tako: Ko se je Nemčija po zmagoviti vojski s Francijo zedinila in ustanovila kot nova nemška država, se je začel v Nemčiji silen gospodarski razvoj. Moderni napredek strojne tehnike pospešuje veliko industrijo z orjaškimi obrati, velika industrija pa zahteva velikih svetovnih trgov. Nemčija se je razvila najprej v eno prvih industrijskih držav, kot taka je pa morala stopiti tudi v prvo vrsto svetovnih držav. V obrambo svetovne politike je morala zgraditi tudi močno vojno brodovje. Med svetovnimi državami je pa bila ena, ki je dotlej smatrala vse svetovne trge za svoje, Anglija, »Weltgeschäftsstaat«. Te se je polastila trgovska zavist in vso je prevzela misel, kako bi Nemčijo uničila. Započela je takozvano »obkroževalno politiko«, poskus, da bi Nem-

čijo od vseh strani obkrožila s sovražnimi silami in nazadnje stisnila. Veliki mojster te politike je bil angleški kralj Edvard VII. Tako se je Anglija zvezala s Francijo in sporazumela z Rusijo; z naklonjenostjo si je pridobila balkanske države in zagotovila si prijaznost Italije. Le enega se Edvardu ni posrečilo pridobiti: cesarja Franca Jožefa. Prišel je v Ischl, da bi pregovoril tudi avstrijskega cesarja za svojo politiko, a oditi je moral prevaran v svojih upih. Od tedaj se je obrnila jeza Anglije tudi zoper Avstrijo in cilj vse politike je bil ne več le uničenje Nemčije, temveč radi Nemčije tudi uničenje Avstrije. Balkanska zveza se je osnovala s pomočjo Anglije časovno najprej zoper Turčijo, a z zadnjo namero zoper Avstrijo, in Srbija si je bila v svojih vele-srbskih protiavstrijskih težnjah spet gotova tudi tihe, a močne opore Anglije. Ko bi kdo iskal vinjete za delo o Avstriji in svetovni vojski, pravi Nostitz-Rieneck, naj bi narisal tisti prizor, ko so sedeli v Marijinih varih na balkonu Edvard VII., Clemenceau in Izvolski, in spodaj naj bi zapisal: »Rache für Ischl«.

socialistično pobarvana. Edvard Bernstein pravi v »Sozialistische Monatshefte« (1914, H. 16, str. 1015), da je objektivni razlog vojske »današnji državni in gospodarski sistem«, kapitalizem kot imperializem. Subjektivno, pa sodi, da zadeva na splošno prva krivda Rusijo, ki je podpirala Srbijo v nje protiavstrijskih težnjah; Avstrija da je morala nasproti Srbiji odločno nastopiti, če je hotela obraniti samo sebe. L. Quessel in J. Bloch (ib. str. 1014 in 1015) pa pojasnujeta, zakaj so se tudi socialisti izrekli za vojsko. Boj proti Rusiji, pravi Bloch, je »boj človeškega dostojanstva zoper človeško ponižanje«. »Bodočnost človeštva,« pravi pa Quessel, »je socializem, a najmogočnejši nositelj socializma je nemško ljudstvo. Kdor bi to ljudstvo pogazil, ta bi uničil vse človeške upe v bodočnost.«

V »vojni seji« ogrske državne zbornice 30. novembra 1914 so razpravljali tudi ugledni ogrski politiki o vzrokih sedanje svetovne vojske. Ministrski predsednik grof Stefan Tisza se je tako izrazil: »Po izkušnjah zadnjih mesecev se sme trditi, da je bila sedanja vojska neizogibno nujna. Vzrok je ta, ker so nekatere velevlasti zavidale našemu zavezniku silni gospodarski razvoj. Naše miroljubje so pa splošno smatrali za slabost...« Grof Julij Andrássy je dejal: »Tudi moje prepričanje je, da je bila vojska neizogibna. Že izdavnica sem bil prepričan, da ne bo mogoče jugoslovanskega vprašanja drugače rešiti kakor z železom in krvjo; zlasti izza aneksije Bosne, ko sem videl, da Srbija dosledno gre za tem, da iz ozemlja monar-

Nemški socialni demokrati o vzrokih vojske blizu tako sodijo kakor ugledni nemški katoliški reviji, le da izvračajo krivdo bolj na Rusijo in da je njih sodba

hije, iz ozemlja Ogrske ustvari veliko srbsko kraljestvo; ko sem videl, da to ni sama teorija, temveč da je ustvarjala Srbija dan za dnem tudi pogoje za to, ko je neprestano izpodkopavala kraje naše dežele, ki v njih prebivajo Srbi. Ko se je zavzela za te jugoslovanske želje Rusija, je bilo jasno, da bo vojska odločila o našem bitju ali nebitju. Zato noben Oger v takem času ne more misliti na kaj drugega kakor na svojo ogroženo domovino.« Grof Mihael Karolyi je bil istih misli, dejal je pa, da »Ogri ne gredo v boj le zato, da obvarujejo domovino sovražnikov, marveč ker zaupajo, da bo izšla zmagalno iz tega boja tudi nacionalna suverena ogrska državna misel, zakaj te dni se je politični in militaristični pomen samostojne enotne ogrske nacionalne države sijajno izkazal, kar mora roditi tudi sadove.«

»Berlin - Bagdad«.

Dr. K. von Winterstetten je že pred vojsko napisal pod tem naslovom brošuro, ki je v njej začrtal »nove cilje srednjeevropske politike«. (Brošura je izšla pravkar v 9. izdaji.) Ker si je pridobila brošura velik ugled, zabeležimo tudi nje vodilne misli.

Winterstetten presoja vsa nasprotja svetovne politike s stališča imperializma. Teženje Nemčije po imperializmu je zbudilo strah Anglije in odtedaj se vsa politika Anglije osredotočuje v misli, kako udržati Nemčijo v sedanjih mejah. Winterstetten pravi, da se tisti državniki motijo, ki mislijo, da je Nemčija že svetovna velevlast. Za tako velevlast je treba trojnega:

1. svojega ozemlja, kamor izvažajo svoje izdelke; 2. svojega ozemlja, kjer dobiva sirovine (zlasti rud in bombaža); 3. svojega ozemlja za izseljence. Vsega tega pa Nemčija nima. To je dobro pojasnil Arhibald Coolidge, ameriški profesor v Berlinu, v knjigi »Združene ameriške države kot svetovna velevlast«. Afriške kolonije so nezdrave. Trgovino z južno Ameriko ogroža konkurenca Združenih držav. Trgovino z angleškimi kolonijami more preprečiti velika britska carinska zveza. Za Nemčijo, pravi Winterstetten, je le še en izhod v svet in en del zemlje, ki je še nezaseden, to je azijska Turčija. Turčija sama, pravi, ni sposobna, da bi kulturno dvignila tiste dežele, zato bi bila le na dobičku, če jih dvignejo drugi. Te dežele so bile nekdaj najbogatejše na svetu in bodo zopet, če jih oplodi kulturni narod. So dosti velike in malo obljudene, tako da so kakor nalašč za kolonizacijo. Že l. 1886 je prof. dr. A. Sprenger to povedal v svojem spisu »Babylonien, das reichste Land in der Vorzeit und das lohnendste Kolonisationsfeld für die Gegenwart«. Preko njih pa vodi pot tudi do indskega oceana in ob indskem ter tistem oceanu, kakor je rekel že Artur Dix, se bo odločevala bodočnost človeštva. A kako naj Nemčija pride tja? Za to je treba proti Veliki Rusiji in Veliki Angliji velike zveze »Srednja Evropa«: Nemčije, Avstrije, balkanskih držav in v Aziji Turčije. Te zvezne države bi imele vse v sebi, kar treba za svetovno velevlast. Nemštvo bi gospodovalo, ne da bi zatrlo druge narode in jezike. Rešeno bi bilo nemštvo v Avstriji, rešena Avstrija sama, rešeni ne-

slovanski narodi na jugovzhodu. Skratka »Berlin - Bagdad«, to je formula za vse. »Če izgrešimo ta cilj, tedaj, pravi pisatelj, ni več nobenega kraja na svetu, kamor bi mogel stopiti Tevton kot gospod« (str. 69). Zato Winterstetten ostro obsoja kot silno nedržavniško tisto besedo Bethmanna Hollwega, ko je napovedal prvo veliko vojsko kot boj med germanstvom in slovanstvom. »Avstrija z 24 milijoni Slovanov in le 12½ milijona Nemcev naj bi po tej besedi v imenu nemštva započela odločilni boj zoper vseslovanstvo! Ali ne onemogoči taka beseda vse avstrijske politike? Kako naj Avstrija zahteva od 2/5 vojakov, da se bodo v plemenskem boju borili za sovražnike in zoper svoje brate?« (77). Ne to, ampak zveza držav, ki naj bi zagotovila vsem svojim udom, slovanskim in neslovanskim, notranjo samostojnost in miren kulturni razvoj. Pred to zvezo bi izginili vsi strahovi panslavizma, francoske revanše in angleške rivalitete; ta zveza bi dala Evropi mir in svetovno hegemonijo. Če se to ne doseže, tedaj priporoča Winterstetten Nemčiji sporazum z Rusijo . . .

Rusija in Avstrija.

V »Österr. Rundschau« (15. novembra in 1. decembra 1914) je objavljenih par zanimivih dokumentarnih izjav ruskih diplomatov o rusko-avstrijskem problemu.

Iz »Spominov« grofa Ignatjeva (1864—1876 ruski poslanik v Carigradu, po rusko-turški vojski 1878 diktator miru v San Stefanu, ki so ga pa velevlasti zavrgle): »Ako se Avstriji kdaj po-

sreči Srbe in Bolgare v političnem, gospodarskem in vojaškem oziru nase privezati, zblížati Čehe in na naravne madjarske zaveznike se opirajoče Poljake, tedaj bo stal Dunaj na čelu nam sovražne slovansko-katoliške federacije, vloga Rusije v Evropi bo končana in na naših zahodnih mejah bodo nastale resne nevarnosti (načeto bo vprašanje o avtonomiji Litavske, baltičskih pokrajin, morda tudi Malorusije). V interesu ruske bodočnosti sem smatral jaz za absolutno nujno, da bodi slovanska zastava izključno atribut carja in da se zvečan vpliv kake druge velevlasti, zlasti Avstro-Ogrske na Balkanu, ne sme dopustiti . . . Avstrijski in turški Slovani morajo biti naši zavezniki in orodje naše politike proti nemštvu. Le za ta cilj jim more Rusija doprinesati žrtve ter skrbeti za njih osvoboditev in okrepitev. Samo žrtvovati ruske interese in imeti sredstvo za cilj, t. j. imeti pred očmi le osvoboditev Slovanov in potem dopustiti, da se uslužijo politik, Rusiji sovražni, ter se zadovoljiti le s človekoljubnim uspehom, to bi bilo nepremišljeno in graje vredno.«

Drugače pojmuje problem knez Trubeckoj (te dni odposlan za poslanika v Bolgarijo). V svojem delu »Rußland als Großmacht« (1910) je zarisal te vodilne misli: Panslavizem v političnem pomenu je neosnovan, že zato, ker so med Rusijo in med raznimi slovanskimi deželami tudi neslovanske pokrajine, potem pa, ker je Rusija že itak dosti velika in bi se državni aparat le še bolj kompliciral. Rusije slovanska politika mora biti politika »varstva nacionalnega ravnovesja«. Rusija naj

se ne vtika v notranje razmere Avstrije — tega nobena velevlast ne more dopustiti —, izkuša naj marveč dati Avstriji večjo svobodo nasproti Nemčiji, potem pa s svo-

bodoljubno politiko s Poljaki in na Balkanu prisiliti jo, da izpremeni svoje ravnanje nasproti svojim Slovanom in dosledno nasproti Rusiji.

Socialna ekonomija.

Gospodarstvo in vojska.

V »Österreich. Rundschau« (XL 1914, 349-35) je priobčil dr. G. Stolper zanimivo študijo: »Der wirtschaftliche Kriegszustand«. Nekateri so mislili, da velika vojska sploh ni več mogoča. Navajali so za to različne vzroke. Najprej, so dejali, vojske ne dopušča mednarodna odvisnost financ, borz, trgov, kredita. Potem je ne dopušča industrializem modernih držav; industrija ne more živeti brez importa in eksporta, a svetovna vojska vse to prepreči. Naposled je ne dopušča prehrana: dandanes ni nobene velike države, ki bi ne uvažala življenjskih potrebščin; ako vojska prepreči dovoz, morajo vse države od glada onemoči. Kljub tem teorijam je svetovna vojska izbruhnila in divja že več mesecev z vso strahoto.

Katere posledice so se pokazale?

Glede prehrane je najbolje za agrarne države, kakršna je n. pr. izvečine še Avstrija (ali Rusija). Take države imajo doma, kar neobhodno potrebujejo za življenje. Vojska je iznova dokazala pomen kmetiškega stanu.

Glede industrije je dobro za tiste, ki bi jih lahko imenovali »vojne industrije«, kakor so indu-

strija za orožje in municijo, za avto, za sedla in čevlje, za vojaško obleko, za šatore, obveze in zdravila. Drugim se slabo godi, če jih ni konec. S tem je pa v zvezi brezposelnost.

Dr. Stolper navaja za to tri vzroke.

Prvi je, da je industrija zelo odvisna od hiperkulture. V vojski so se pa ljudje omejili na to, kar je res potrebno, tako je morala industrija zastati, odtod pa tudi brezposelnost.

Drugi je, da je pretrgana vez s tujino: prenehal je domala ves import in eksport; kabliji in dohodi so v sovražni oblasti; tako je spet udarjena industrija.

Tretji je pa nekak »stupor«, kakor pravi dr. Stolper. Ob vojski se poloti ljudi neki strah. Vsak se skuša zavarovati. Zato ne razširja podjetja, spravi, kar more, v denar, denar zapira doma ter ne daje kredita. Brez kredita podjetja zastanejo; mnogo delavcev izgubi delo; brez dela nimajo zadostnih dohodkov, zato pada tudi konsum; zmanjšanje konsuma spet pritiska na industrijo, da se še bolj omeji; še več ljudi brez dela, še manjši konsum, in tako dalje kot nekak »circulus vitiosus« ...

Narodno slovstvo.

Dolfo Zorzut: Instoris e li-endis furlanis çholtis sù a Cor-mòns sul Judri cunt — un dos çhacaris di Vèncul. — El prèsit al è di 2·50. Guriçe 1914, Dat fur da Stamperie Giov. Paternolli.¹

Furlani prebivajo na ozemlju, ki ga mejijo Tagliamento, Karnske in Julijske Alpe in Soča s slovenskimi Brdi. Glavno mesto Furlanije je Čedad (Cividale), nekoč langobardsko mesto. Razen Čedada sta tudi še Oglej in Videm (Udine), ki sta tudi za Slovence sila važni mesti. Ljudstvo je zelo gostoljubno in simpatično, ki ne pozna šovinizma in irredente.

Jezik je latinški, h kateremu pripadata še trentinski in engadinski dialekt. Kot del romanskih narečij je ohranil prvotno obliko starorimske govornice, ki so se ji pridružile iz zgodovinskih in krajevnih ozirov še keltske, langobardske in tudi slovenske primesi.

Prvi furlanski pismeni dokumenti so tako še starejši nego italijanski. V Gemoni se nahajajo knjige, približno iz l. 1300, kjer se že nahaja furlanska pismenica. Tudi Dante jo v knjigi »De vulgari eloquio«, govoreč o Istranih in Oglejcih, omenja: »Çe fastu... eructant«. Literarno življenje se je razvilo šele okoli l. 1600. Prvi in eden največjih pesnikov je grof Ermes di Colloredo, ki je živel na avstrijskem dvoru.² Dva zvezka njegovih poezij se nahajata v knjiž-

nici goriškega centralnega semenišča. Mons. Bosizio (tudi okoli 1600) je prevel Vergilovo Eneido in Georgica v goriški dialekt, ki se le po izgovarjavi razlikuje od prave furlanščine.

Višek je doseglo furlansko pesništvo, ko je nastopil Pieri Zorzut [(slov. Zorzut?) 1792–1867]. Rojen v briskih Ložah (Lonzano), je živel po študijah v Gorici najraje med preprostim ljudstvom, katerega je globoko ljubil. Izdajal je vsako leto koledar »Strolichi« in »Lunari«, kjer je priobčeval tudi svoje pesmi. Motive, ljudske in humorjapolne, je zajemal iz narodovega življenja in jih podajal v preprosti obliki. Hvaležno ljudstvo mu je pred leti postavilo v goriškem ljudskem vrtu skromen, a dostojen spomenik.

Politične tendence so zašle v furlansko poezijo s Carlom Favettijem († 1892). Bil je tako strasten politik in irredentist, da je bil l. 1848 radi svojih protiaustrijskih idej obsojen v ječo. Zbirka »Poesie e prose friulane« je izšla l. 1892 v Vidmu. Revolucijo in politične boje l. 1848 po Furlanski Nižini opeva tudi Pieri Corvatt (Hrovat?) Michellini v zbirki sonetov »El quarantevott«.

Religiozno pesništvo zastopata duhovnika Giov. Gallerio z globokimi, resnimi pesmimi (zato ni tako znan, kot Zorzut) in pa H. Zuttioni (»Poesie friulane e italiane« — Udine).

Letos je umrl pesnik-autodidakt Dree Blanch die Sandenèl (Andrea Bianchi di San Daniele), čevljar v videmskem bogoslovju, ki je izdal tri zbirke svojih pesmi:

¹ Adolf Zorzut: Pravljičice in legende furlanske, zbrane v Krminu ob Judriji in dvoje kramljanj Vencula. Cena je 2·50 K. Gorica 1914. Izdala tiskarna Giov. Paternolli.

² Glej »Forum Julii« IV. 1914, zv. 1., str. 3, Gorica.

»Flòrs di campagne« (Cvetke s poljan), »Un altri mazzett« (Drugi šopek) in »Li's fueis dopo da'j flòrs« (Listje po cvetkah). Izmed živčih omenjam še Banzona, Lorenzona in Chiurla.

Znanstva imajo Furlani silno malo, skoraj nič. Meni del Blanch (Domenico del Bianco) je izdajal od leta 1889 do leta 1907 prvo revijo »Pagine friulane«, ki je obravnavala furlansko literaturo in zgodovino. Naslednik te revije je »Forum Julii«, ki izhaja četrto leto v Gorici, pisan skoraj popolnoma v italijanščini. Med sotrudniki »Furlanskih listov« je važen posebno Carlo Seppenhofer, ki je spisal prve furlanske povesti in legende. V razvoj furlanske proze je posegel tudi folklorist Val. Ostermann, ki je zbiral narodne legende, pesmi, pregovore, šale itd. (»Vilotte friulane« »Proverbi friulani«, »La vita del Friuli«). Del Torre di Romano je izdajal 45 let kmečki koledar »El contadinec« (Kmet).

Tu omenjam tudi važno odredbo, ki so jo izdali goriški deželni stanovi l. 1770 v furlanskem in slovenskem jeziku za časa Marije Terezije. Gre za navodilo babicam, kako naj krste otroke, ki pridejo prešibki na svet. Naslov tega zelo zanimivega zgodovinskega akta¹ se glasi: »Da part del cesareo regio suprem ciapitalanal consei dellis principatis conteis di Guriza, e Gradischia«. To je edina odredba, ki je sploh izšla od višje gosposke v furlanščini.

¹ Glej: Francesco Spessot: Il battesimo nei parti stentati e pericolosi in un'ordinanza provinciale del settecento. — »Forum Julii« 1814 — Gorizia.

Dramatika imajo Furlani le enega: A. Leutenburga (»Commedie friulane«). Literarne proze pa niso doslej imeli nič, razen par novel in legend, raztresenih v revijah in koledarjih. Italijanska pisateljica grofica Catterina Percotto je izdala zbirko novel, med katerimi je tudi nekaj furlanskih legend. Tudi Giovanni Gortani je napisal »Prose friulane«. Ali ker je jezik italijanizujoč in motivi tuji, knjiga ni uspela.

Zato je bil letos za vse furlanstvo velik literaren dan, ko je izšla Zorzutova zbirka furlanskih pravljic in legend: »In storis e liendis furlanis«. To je prvo furlansko literarno delo v prozi, ki odseva vse mišljenje in čuvstvovanje furlanskega naroda. Pisatelj pravi sam v uvodu: »...jè dute robe furlane... mitude li, come che la ai chatade tal cur da nestre int« (... vse je furlanska stvar... podana, kakor sem jo našel v srcu našega ljudstva). In res so zbrani v knjigi biseri ljudske psihe. Biseri izredne lepote, ki jo uživamo in uživamo. Zlata, iskrena naivnost, ki jo najdemo v srednjeveških »Fioretti di S. Francesco«, seva tu iz vsake povesti, iz vsake legende. In spremljajo jo vroča čuvstva, porojena iz globoke religioznosti furlanskega ljudstva. Človek občuti ob tem delu gorkoto čiste lepote, ki se skriva skoraj nepoznana v ljudski duši, boječ se, da je moderna konvencionalnost in ironija ne umori. Opozarjam na jezik, ki je čudovito lep, zame blagoglasnejši od italijanščine.

A knjiga ne pomenja le nove faze v furlanski literaturi, ampak je tudi iz narodnih ozirov važna. Italijanizujoči element se v Furla-

niji uveljavlja vedno bolj in pozikua izbrisati veliko razliko med Italijani in Furlani. Iz šol so furlanščino že pregnali, ostala je le še ponekod v cerkvah. Tako bodo Zorzutove pravljice in legende

obudile tudi narodno zavest, ki bo močan jez proti poitalijančevanju.

Knjigo vsem poznavalcem furlanskega jezika toplo priporočam.

Alojzij Res.

Leposlovne novosti.

Piše Pavel Perko.

Koledar Družbe sv. Mohorja za leto 1915.

Letošnji Koledar prinaša malo leposlovnega. V prozi prideta v poštev le dva sestavka, namreč Ksaver Meškove »Sanje« in pa Ivo Troštova »Izkušnjava«. Kar se zadnje tiče, je stvar umetniško brez vsake vrednosti. Tako praznega in osladnega se bo pač malo bralo kot je ta deset Koledarjevih strani obsegajoča zgodba o tatvini Pavličevega Jožka. Tudi Meškove »Sanje« zaostajajo glede živahnosti za drugimi enake vrste, ki nam jih je v letošnjih »Mladim srcem« res lepo podal in ki bodo vredne posebne pozornosti.

V »Sanjah« niza pisatelj razne pokorivne dogodke drugega poleg drugega, ne da bi se vršilo od dogodka do dogodka kako stopnjevanje, in ne da bi bil naslednji dogodek od prejšnjega na kak način logično zavisen. In to — se mi zdi — dela dogodbo v prvi polovici premalo živahno. So bile to pač sanje — in sanje se dejansko ne ozirajo na logične prestopne, to je res. Vendar bo v povesti efekt dosežen le z umetno-umetniškimi sredstvi ter se pisatelj ob razvoju dejanja mora ozirati — hočeš-nočeš — na dotična tehnična sredstva, če naj napetost

duha v čitatelju ne odneha in zanimanje ne ugasne. Proti koncu (dogodba s Hrvatkom) se pripovedovanje poživi in postane kar genljivo, ko Hrvatke pozabi na vse krivice in hoče padajočega nasprotnika prestreči v svoje naročje . . . Fantazije Mešku tudi v tej sliki ni manjkalo. Sledovi tistega svojskega daru, ko zna baš Meško na otroško srce tako vplivati, se kažejo tudi v pričujočih »Sanjah«. — Miselno bi imel sledeči pomislek. Klopčič sukanca pravzaprav ni bil »ukraden«, ampak le najden. Krasti seveda se ne sme; a ne uvidim, zakaj bi ne bilo dovoljeno pobrati klopčič, ki leži izgubljen, magari na pokopališču!? Razlog »lastnina mrtvecev je« pač ne more držati, ker nima realne podlage.

Ivo Trošt nam je že včasih napisal kaj boljšega. Ampak letošnja »Izkušnjava«?! Ali je to res dogodek, ki je vreden opisa? Pavličev Jožek ukrade 3 krajcarje in si kupi pipec. Izprideni pastir Jernej mu prigovarja, naj tatvino taji. Res, dečko je do 42. strani v II. koloni pravi hudobček, ki se do zadnjega naslaja nad svojo zvitostjo, češ: »Zmagal sem, hi hi!« Tu se pa naenkrat, ko vidi, da je izdan, izpremeni v angelčka, ki v solzavih besedah obeta poboljšanje ter iz strahu pred kaznijo dviga roke

proti materi, rekoč: »Mati moja, bodite vi nocoj moj angel varuh...« No, dogodek bi še bil, da ga je pisatelj opisal živahno, naravno in brez dolgovernosti in nepotrebne gostobesednosti. Trošt pa se spušča v malenkosti, ki so brez vsake potrebe in pomena. Da je oče Pavlič, ko dela križ pred jedjo (str. 42), napravil znamenje križa na čelu, na ustih in na prsih, bi se razumelo skoro samo po sebi, ne da bi bilo treba pisatelju to še izrecno poudarjati. In tako nebroj sličnih malenkosti! Vse pa je pripovedovano v nerodnem in pustem slogu, da se bo čitatelj v resnici oddahnil, ko bo povest pri kraju. — Da je stvar zmetana brez posebnega truda in resnobe, se vidi tudi iz kopic slovničnih in sintaktičnih pogreškov. N. pr. stran 41. »Oči so mu bile v žgancih«. Ali str. 45. »Jožek je pobral krepelec, da bi ga zagnal za tatovom (!) itd. Da manjka povesti tudi estetičnega čuta, dokazuje opis (str. 42), kako se Jožek slači v napol temni čumnati, da ga vsi lahko opazujejo; pri kateri priliki »so mu hlače ostale koncem pet na tleh. Moral jih je vsekako potegniti nazaj pod pasu, da se obrne k postelji in spravi na varno pipec...« Moje mnenje je, da se s takimi povestmi ljudstvu kvari estetičen okus; moralničnega dobička pa kričavo moralizujuča dogodba itak ne bo imela.

So pa pesmi v Koledarju dokaj boljše!

»Svetonočna« je utrinek, ki se je pesniku utrnil na papir ob prav svetonočnem razpoloženju; zato diha vesel optimizem. — V »Planinskem motivu« bi ne škodilo, ko bi bila misel do konca izvedena. Starček, stoječ v dolini, se ozira v planino in se spominja svoje

mladosti, ko je še v polni moči vihtel koso po senožeti. Zdaj je minulo. Pričakuje le še — smrtno kose. S tem pesem konča. V tolažbo starčku in starčkom bi jaz želel to-le misel: Vsakemu je odločeno, res je! Ampak nič ne del! Saj že vriska novi rod in hiti s kosami v planino. Po senožetih se bo naprej utrinjala solnčna luč ob kosah mladih koscev... Semintja izbegne Lovrenčiču rima, ki se ji vidi, da je narejena ad hoc. N. pr.: »V srcu mlado misel — nikdar ni obraz bil kisel.« — »Kdo je?« je pristrčna idilica, ki od nje ni da bi pričakovali kake globoke misli. Pesmica in ilustracija budita že sami po sebi blaga čuvstva — in s tem sta svojo dolžnost izvršili. — Lovrenčiča bomo srečali še v Večernicah.

Poln jedrnatih misli, dasi preprostejši v slogu in v obliki, je Franjo Neubauer. Kakor v dikciji, tako v zamisli se čutijo semintja odmevi iz Gregorčiča. N. pr. molitev na str. 18. Podobna misel kakor pri Gregorčičevi »Nevihti«, le da je tu docela korektno izvedena. Bog nas obiskuje včasih s srečo, včasih s šibo. Zakaj dopustiš šibo, o Bog? Človek slabič vprašuje in ne doume. Pa četudi ne doume, zakaj, toliko pa vendarle vé, da Modrost dela vselej modro, in da Ljubezen ne stori ničesar brez ljubezni. Ta zavest zadostuje. Zato se pesnik ne brani »ure hude«, le to prosi, da bi mu ob temnih dneh misel na Boga bila spremnjevalka... Kaznujoča roka božja — kritičen problem! A Neubauer se ga povsod loti s srečo. Pesem o fugi mu vedno izzveni v tako lep in vzvišen optimizem! Le pogledimo »Balkanske odmeve«! To so spomin na predlansko dramo, ki se

je bila odigrala na Balkanu. Pesnik takorekoč vriska s složnimi Srbi in Bolgari, ki prodirajo zmagovito proti samemu Carigradu. Toda »nesloga« nastopi; tu vrisk utihne in žalost zatrepeče iz pesnikovega sloga, ker »bratska kri« moči slovansko zemljo... Žalostno končujejo »Odmevi«, saj so odmevi zgodovinske resnice, ki je bila nad vse žalostna; vendar ko ciklus preberemo, nismo brez orientacije. Dobro vemo, kdo je zakrivil »jade brezmejne«. Nesloga! Pesnik je povedal svoje; ti pa, čitatelj, veš dovolj! — V tugi in bolečini se zateka pesnik k Mariji (str. 35). Prizna: Ona ne odjemlje vsake tuge; a polajšo vsako! Četudi žalosti ne odvzame vselej, tolažnica žalostnih je vendarle. In žalostni zemljan je vesel tudi — tolažbe... Kako lepa misel! Neubauer opiše tugo in bolešč, razgrne temo čez življenja cesto — a vselej v ne-

sreči pokaže tudi pot k sreči; senca in tema nista pri njem nikdar tako gosti, da ne bi prodrila zvezdica upanja... In v tej miselnosti je neka prednost, ki jo ima Neubauer pred mnogimi drugimi, ki so sicer kot pesniki darovitejši od njega. — Iste vrline se pokažejo tudi, ako prebiraš ostale pesmice. Pesnik čuti; a pesnik tudi misli! Deloma v narodnem tonu so zložene sličice iz narave na str. 53. Jesensko solnce sveti skozi velo listje — to je upanje, ki proseva skozi zveneče radosti... Sredi zime v gozdu se lovi skozi solnčni trak in kaže pot in smer na ven... Skratka: vsaka pesem je misel; vsaka primera je izvedena naravno in neprisiljeno. Škoda, da je Neubauer malo preskromen v obliki ter da se premalokrat oglašča. Stopil naj bi v širšo arenno; zakaj vedel bi kaj povedati ne le preprostemu ljudstvu, ampak tudi izobražencem.

Glasnik »Leonove družbe«.

Prenovitev L. D.

Na občnem zboru dne 24. junija 1914 se je »Leonova družba« preosnovala po novih pravilih. L. D. ni več strogo znanstveno društvo za ožji krog znanstvenikov in akademičnih izobražencev, kakor je bila prej, ampak postala je splošno književno društvo, ki mu je namen gojiti književnost v prosepah krščanske kulture. Ne omejuje se strogo na strokovno znanstvo, ampak goji tudi poljudno znanstvo in leposlovje. Temu primerno se je razširil odbor ter šteje po novih pravilih 21 članov, zastopnikov

strokovne in poljudne znanosti ter leposlovja.

Kakor se je razširil delokrog L. D., tako naj bi se razširil tudi krog njenih članov. Zato so se olajšali pogoji za članstvo. Predvsem se je znižala članarina, ki znaša za redne člane letnih 6 K, dočim je prej samo naročnina na »Čas« znašala 7 K.¹ Ustanovni člani plačajo enkrat za vselej vsaj 200 K. Letnino je treba plačati vsaj do konca marca.

Kljub tako znižani redni članarini se književni dar »Leonove

¹ Nekateri člani so za l. 1915 poslali po 7 ali 8 K; tem bomo 1 ali 2 K zaračunili na račun prihodnjega leta.

družbe« ne bo zmanjšal, ampak znatno povečal. Razen »Časa« bodo člani vsako leto prejeli najmanj še tri knjige, med temi bo redno ena knjiga leposlovne vsebine. Za leto 1915 bodo člani razen »Časa« prejeli naslednje tri knjige:

1. Izbrani spisi P. Stanislava Skrabca.

2. Slovenski župani v preteklosti. Poljudno zgodovinski spis dr. J. Grudna.

3. Colomov roman »Lapalije«.

Gotovo se marsikdo čudi, kako je mogoče, da se je redna članarina znižala, književni dar pa tako povečal. Odbor je trdno prepričan, da je to mogoče, ker trdno upa, da se bo po sodelovanju vseh prijateljev krščanskega kulturnega dela število članov znatno pomnožilo, vsaj podvojilo ali pa celo potrojilo.

Delovanje odbora.

Odbor je imel do konca leta 1914 šest sej. Najprej je bilo treba določiti književni program in rešiti celo vrsto upravnih vprašanj. Sredi meseca julija je odbor prenovljeno »Leonovo družbo« v časopisih predstavil slovenskemu občinstvu. Istočasno se je začelo resno delo za organizacijo poverjeništev. Vojska je začasno pretrgala delovanje odbora. Štirje odborniki so odšli v vojsko. Nastali so resni pomiselki, ali naj bi se sploh začelo z organizacijo poverjeništev in z izvrševanjem novega književnega programa za l. 1915. Po treznem preudarku se je odbor odločil, da začne L. D. ob novem letu 1915 poslovati po novih pravilih in po novem književnem programu. Razmere so brez dvoma zelo neugodne, a gotovo je »Leo-

nova družba« v sedanjih razburkanih dnevih prav tako potrebna kakor v mirnejših časih. Književno gradivo za leto 1915 je pripravljeno. Knjige se bodo morebiti nekoliko zakasnilo, a izšle bodo gotovo vsaj do prihodnje jeseni. Poverjeništev še ni bilo mogoče organizirati pred koncem leta 1914. Pač pa se bo delo za organizacijo poverjeništev z vso resnobo začelo takoj po novem letu.

Odbornik prof. J. Puntar je po svoji preselitvi v Gorico odložil odborništvo; namesto njega je odbor kooptiral (§ 7) g. prof. dr. A. Merharja.

Organizacija poverjeništev.

Dobro organizirana poverjeništa so glavni pogoj, da se število udov L. D. primerno pomnoži ter vzdrži na taki višini, da bo zagotovljen obstanek in napredek prenovljene L. D. Morebiti ne bo odveč, če navedemo nekoliko navodil za snovanje poverjeništev.

Kje naj se osnujejo poverjeništa? Poverjeništa naj se osnujejo v vseh večjih krajih, oziroma župnijah, kjer je upanje, da se bo moglo pridobiti nekoliko članov. Nikakor pa bi ne bilo primerno, če bi se za večje okrožje, n. pr. za celo dekanijo, osnovalo eno samo poverjenišstvo. Odbor se je najprej obrnil do gg. dekanov na Kranjskem in Goriškem s prošnjo, da bi odboru pomagali organizirati poverjeništa ter da bi se v ta namen pri konferencah z gg. duhovniki pogovorili, v katerih krajih naj bi se poverjeništa osnovala, in kdo bi v dotičnem kraju poverjenišstvo prevzel. S podobno prošnjo se bo odbor obrnil do gg. dekanov v drugih sloven-

skih pokrajinah. Prosimo, naj bi se tej prošnji kmalu po novem letu, kolikor je mogoče, ustreglo.

Kdo naj bo poverjenik? V mestih in trgih se bo gotovo dobila požrtvovalna oseba, ki bo voljna prevzeti poverjenišvo. Nekoliko požrtvovalnih gospodov se je že prostovoljno ponudilo za poverjenike, n. pr. prof. doktor F. Lukman v Mariboru, profesor A. Rabuza v Celju in prof. doktor J. Srebrnič v Gorici; odbor je te ponudbe hvaležno sprejel. S takimi prostovoljnimi ponudbami se odboru delo zelo olajša; naj bi se torej odboru priglasilo še mnogo poverjenikov. Na deželi bodo povéčini gg. duhovniki ali sami prevzeli poverjenišvo ali pa pridobili kakega sposobnega poverjenika svetnega stanu, n. pr. učitelja, učiteljico ali koga drugega.

Poverjenikovo delo. V prvem letu bo najvažnejše poverjenikovo delo, da pridobi kolikor mogoče veliko članov, pobere članarino, sestavi natančen zapisnik članov, ter zapisnik in članarino pošlje odboru. V zapisniku naj bo točno napisan naslov vsakega člana, da se mu morejo publikacije po pošti pošiljati; iz istega razloga naj poverjeniki pravočasno sporočajo spremembe, oziroma preselitve. Poverjenikovo delo bo znatno olajšano, ker bomo »Čas« in druge

društvene publikacije vsakemu članu posebej po pošti pošiljali. Le skupno naročenim visokošolcem, bogoslovcem in dijakom se bodo vse društvene publikacije (tudi »Čas«) pošiljale skupno na dotičnega poverjenika.

Tiskovine za poverjenike. Za agitacijo (za nabiranje novih članov) prejme vsak poverjenik nekoliko pravil in oklicev prenovljene L. D. Za vpisovanje udov služijo posebe v ta namen tiskane pole (imeniki); te imenike naj poverjeniki točno izpolnijo in pošljejo odboru. Za nabiranje članarine smo dali tiskati plačilne pole, na katerih se vplačilo vsakega uda dvakrat vpiše; en listek poverjenik odtrga in ga kot pobotnico izroči dotičnemu članu, drugi listek pa obdrži, da ima pregled o svojih udih in njih plačilih.

Kdo naj bo član L. D.? L. D. se več ne omejuje na akademično izobrazene kroge, ampak vabi vse sloje, ki so željni omike in izobrazbe. Torej ne samo akademično izobraženi, ampak vsak srednje izobražen zaveden Slovenec naj bi bil član L. D. Posebej vabimo v naš krog naše učiteljstvo, krajne šolske svete in izobraževalna društva.

Zatorej na delo za napredek »Leonove družbe«!

Novi ustanovniki „Leonove družbe“.

Dr. Anton B. Jeglič, knezoškof ljubljanski (že ustanovnik, novo ustanovnino 200 K);

Dr. Andrej Karlin, škof tržaško-koprski (K 200);

Ivan Nep. Murovec, stolni kanonik v Gorici (K 200);

Dr. Gregorij Pečjak, gimn. katehet in profesor v Ljubljani (I. obrok K 50).

Dr. Frančišek Jerè, profesor v Št. Vidu nad Ljubljano (I. obrok K 50).

»Času« doposlane publikacije.

Ljubitelj krščanske umetnosti. Urejuje dr. A. Stegenšek. I. 2. zvezek.

Prof. dr. Fr. Kovačič, Nadžupnija Sv. Križa pri Rogaški Slatini. Zgodovinski podatki. Izdalo Zgodovinsko društvo v Mariboru. Ljubljana, 1914. Str. 89.

Števan Kūhar, Národno blágo vogiskij Slovāncof. Ponatis iz »Časopisa« 1913—1914. Maribor. Str. 37.

Prof. dr. Fr. Kovačič, Dominikanski samostan v Ptuju. Zvezek I. Ponatis iz Voditelja. Maribor, 1914. Str. 79; zvezek II. Gospodarska zgodovina. Maribor, 1914. Str. 62. Cena skupaj K 1:20.

Svetovna vojska. Izhaja dvakrat na mesec. Urejuje Iv. Podlesnik. Založila Katoliška Bukvarna. Izšli doslej 4 zvezki. Cena zvezku 60 vin., četrletna naročnina (6 sešitkov) 3 K.

V. Vodopivec, Missa in honorem Nativ. B. M. V. Labaci, 1914.

Mir ili divne Eukaristične razprave. Napisao F. W. Dwight S. I. Preveo O. Frane Slavić O. F. M. Cena 1 K. Naslov za naročbe: O. Frane Slavić, franjev. Split - Dobri.

Florijan Golar, Kmečke povesti. (Knjižnica Slov. Ilustrov. tednika III. zvezek.) Ljubljana, 1914.

P. Vincencij Kunstelj r. m. b. Mala Lenčica od svetega Boga. Iz XXX. tečaja »Cvetja z vertov sv. Franciška«. Gorica, 1914.

»Leonova družba« je izdala in priporoča naslednja dela:

Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku:

I. knjiga (l. 501—800) str. LXXX + 416. Ljubljana 1903. 8 K, vezana 11 K.

II. knjiga (l. 801—1000) str. LXXXIV + 516. Ljubljana 1906. 10 K, vezana 13 K.

III. knjiga (l. 1001—1100) str. LXXXVII + 330. Ljubljana 1911. 6 K, vezana 9 K.

Dr. Jos. Gruden, Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije. Str. 148 in 19 slik. Ljubljana 1908. 5 K, vezana 6 K.

Dr. Al. Ušeničnik, Sociologija. Str. XV + 840. Ljubljana 1910. K 8·50, vezana K 10·80.

Vsa ta dela se dobe v Katoliški Bukvarni v Ljubljani.